

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМӢЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02
РАҚАМЛИ ИЛМӢЙ КЕНГАШ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ

РАҲМАТОВ ЭЛӢР ЖУМАБОЕВИЧ

**БОЖХОНА СОҲАСИДАГИ ДАВЛАТ БОШҚАРУВИНИНГ
ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ**

12.00.02. – Конституциявий ҳуқуқ. Маъмурий ҳуқуқ.
Молия ва божхона ҳуқуқи

**юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент – 2023

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати мундарижаси

Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD)

Contents of the abstract of the dissertation of the Doctor of Philosophy(PhD)

Раҳматов Элёр Жумабоевич

Божхона соҳасидаги давлат бошқарувининг ташкилий-ҳуқуқий асослари3

Rahmatov Elyor Jumaboyevich

Organizational-legal basis of state administration in the customs sphere authorities.....27

Раҳматов Элёр Жумабоевич

Организационно-правовые основы государственного управления в таможенной сфер.....47

Эълон қилинган илмий ишлар рўйхати

Список опубликованных научных работ

List of published scientific works.....51

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02
РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ

РАҲМАТОВ ЭЛЁР ЖУМАБОЕВИЧ

**БОЖХОНА СОҲАСИДАГИ ДАВЛАТ БОШҚАРУВИНИНГ
ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ**

12.00.02. – Конституциявий ҳуқуқ, Маъмурий ҳуқуқ,
Молия ва божхона ҳуқуқи

**юримдик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент – 2023

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида B2018.3.PhD/Yu184 рақам билан рўйхатга олинган.

Диссертация Тошкент давлат юридик университетида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз, рус, (резюме)) Илмий кенгашнинг веб-саҳифасида (<https://tsul.uz/uz/fan/avtoreferatlar>) ва «ZiyoNET» Ахборот таълим порталида (www.ziynet.uz) жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:

Рўзиназаров Шухрат Нуралиевич
юридик фанлар доктори, профессор.

Расмий оппонентлар:

Отахонов Фозилжон Хайдарович,
юридик фанлар доктори, профессор;

Ахмедов Даврон Қувондиқович,
юридик фанлар доктори, профессор.

Етакчи ташкилот:

**Божхона қўмитасининг Божхона
институти**

Диссертация ҳимояси Тошкент давлат юридик университети ҳузуридаги Илмий даражалар берувчи DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02 рақамли илмий кенгашнинг 2023 йил 4 март соат 14:00даги мажлисида бўлиб ўтади (Манзил: 100047, Тошкент шаҳар, Сайилгоҳ кўчаси, 35-уй. Тел.: (99871) 233-66-36; факс: (99871) 233-37-48, e-mail: info@tsul.uz).

Диссертация билан Тошкент давлат юридик университети Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (№1117 билан рўйхатга олинган). (Манзил: 100047, Тошкент шаҳар, Сайилгоҳ кўчаси, 35-уй. Тел.: (99871) 233-66-36).

Диссертация автореферати 2023 йил «18» февралда тарқатилди.

(2023 йил «18» февралдаги 4-рақамли реестр баённомаси).

Р.Р.Ҳақимов,

Илмий даражалар берувчи Илмий кенгаш раиси, юридик фанлар доктори, профессор.

Б.А.Нариманов,

Илмий даражалар берувчи Илмий кенгаш котиби, юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент.

И.Р.Беков,

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш ҳузуридаги Илмий семинар раиси, юридик фанлар доктори, профессор.

КИРИШ (Фалсафа доктори (PhD) диссертация аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Дунёда ҳар бир давлатнинг жаҳон ҳамжамияти билан интеграциялашуви улар мустақил тараққиётининг ғоятда муҳим шартларидан бўлиб ҳисобланади. Ўтмишга назар солсак, Шарқ ва Ғарб давлатлари ўртасидаги ўзаро алоқаларни боғлашга хизмат қилган Буюк Ипак йўли ҳам иқтисодий ҳамда маънавий-маданий муносабатларга киришиш эҳтиёжи юзасидан пайдо бўлган десак, асло муболаға бўлмайди. Шу боис, мустақил давлатимиз халқаро майдонда тенг ҳуқуқли субъект бўлиб миллий манфаатларни кўзлаган ҳолда хорижий давлатлар билан ҳар томонлама муносабатларни жадал амалга оширмоқда. Бу борада албатта божхона органларининг ўзига хос ўрни бор. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек, “Божхона постлари давлатимиз юзи, биринчи таассурот шу ердан бошланади”¹.

Жаҳон банкининг ҳисоботида кўра, экспорт-импорт ҳужжатларини расмийлаштириш бўйича Ўзбекистон 190 та давлат орасида 175-ўринда тургани ачинарли, албатта. Айтайлик, божхона ҳужжатларини расмийлаштириш учун Бельгияда 1 соат кифоя қилса, бизда бунга 1 ойлаб муддат сарфланади”. Ўзбекистон Республикаси Жаҳон банки томонидан олиб бориладиган Doing Business (Бизнесни юритиш) тадқиқотининг 2020 йил натижаларига кўра “солиқ солиш” кўрсаткичи бўйича жаҳон давлатлари ўртасида 69-ўринда бораётган бўлса-да, “чегаралар бўйлаб савдо қилиш” кўрсаткичи бўйича 152-ўринда турибди. Мазкур ҳолат мамлакатга инвестицияларни киритиш ёки Ўзбекистонда тадбиркорлик фаолияти юритишга ўзининг салбий таъсирини кўрсатади. Кези келганда шуни қайд этиш лозимки, Ўзбекистон ўз миллий манфаатларидан келиб чиққан ҳолда ташқи иқтисодий муносабатларининг устувор йўналишларини белгилаб олганлиги, ташқи савдони ривожлантириш, тамомила янги божхона тизимини шакллантириш ва унинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини яратиш ва мустаҳкамлаш имконини берди. Энг муҳими, божхона тизимини функционал ва институционал бошқаришни самарали ташкил этиш мақсадида замонавий технологияларни татбиқ этиш учун шарт-шароит яратилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 8 сентябрдаги ПФ–5185-сон “Ўзбекистон Республикасида маъмурий ислохотлар концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”²ги Фармонида мувофиқ маъмурий тартиб-таомилларни оптималлаштириш, бошқарув жараёнини автоматлаштириш, ҳудудлар ва бутун мамлакатда юзага келаётган таҳдид ва муаммоларга ўз вақтида ҳамда муносиб таъсир кўрсатиш учун ахборот алмашишнинг самарали тизимини шакллантириш мақсадида барча даражадаги ижро этувчи ҳокимият органлари фаолиятида “Электрон ҳукумат” тизими ва замонавий ахборот-коммуникация

¹ Божхона тизимини коррупциядан холи қилиш – энг устувор вазифа. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2022 йил 17 февраль куни божхона тизимини янада ислох қилиш ва коррупциядан холи соҳага айлантириш масалалари бўйича ўтказган йиғилишида сўзлаган нутқи. <https://president.uz/uz/lists/view/4985>

² Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 37-сон, 979-модда; Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 19.01.2018 й., 06/18/5304/0591-сон; 17.03.2021 й., 06/21/6188/0216-сон

технологияларини янада кенг жорий этиш белгиланганлиги божхона соҳасини рақамлаштиришнинг истиқболли йўналишларини бошлаб беради десак, асло муболаға бўлмайди. Давлат бошқаруви таълимотида рақамлаштириш одатий бўлмаган тамомила янги воқелик ва трансформациялашув жараёни бўлиб уни мавзу предмети доирасида тадқиқ этиш истиқболли илмий тадқиқот объектларидан бири ҳисобланади.

Мазкур диссертация Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси (1992), Ўзбекистон Республикасининг Божхона кодекси (2019), Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси (1994) Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тўғрисида”ги Қонуни (2019), Ўзбекистон Республикасининг “Давлат божхона хизмати тўғрисида”ги Қонуни (2018), Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида маъмурий ислохотлар концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги 2017 йил 8 сентябрдаги ПФ–5185-сон Фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Рақамли Ўзбекистон — 2030” стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2020 йил 5 октябрдаги ПФ–6079-сон Фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона хизмати органлари фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2018 йил 12 апрелдаги ПФ–5414-сон Фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Божхона маъмуриятчилигини такомиллаштириш ва Ўзбекистон Республикаси давлат божхона хизмати органлари фаолияти самарадорлигини ошириш бўйича кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2018 йил 24 ноябрдаги ПФ–5582-сон Фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2020 – 2023 йилларда божхона маъмуриятчилигини ислоҳ қилиш ва Ўзбекистон Республикаси давлат божхона хизмати органлари фаолияти самарадорлигини ошириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги 2020 йил 5 июндаги ПФ–6005-сон Фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2022–2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги 2022 йил 28 январдаги ПФ–60-сон Фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Рақамли иқтисодиётни ривожлантириш мақсадида рақамли инфратузилмани янада модернизация қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2018 йил 21 ноябрдаги ПҚ–4022-сон қарори, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ташқи иқтисодий фаолиятни амалга оширишда маъмурий тартиб-таомилларни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2019 йил 23 апрелдаги ПҚ–4297-сон қарори ва мавзуга оид бошқа қонун ҳужжатларида белгиланган устувор вазифаларни амалга оширишда муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига мослиги. Мазкур диссертация республика фан ва технологиялар ривожлантиришининг I. “Демократик ва ҳуқуқий жамиятини маънавий-ахлоқий ва маданий ривожлантириш, инновацион иқтисодиётни шакллантириш” устувор йўналишига мувофиқ

ҳолда амалга оширилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Ҳозирги шароитда ҳуқуқшунос олимлар томонидан гарчи божхона соҳасида давлат бошқарувининг айрим жиҳатлари ўрганилган бўлса-да, унинг ташкилий-ҳуқуқий асосларининг замонавий ривожланиш тенденцияларини инобатга олиб концептуал ва концепциявий ёндашувлар асосида яхлит тизимли тадқиқотлар амалга оширилмаган. Таъкидлаш жоизки, божхона органларининг айрим вазифалари ёки функциялари С.А.Алимбаев, О.З.Зайниддинов, Р.А.Тураповлар томонидан тадқиқ этилган. Шунингдек, божхона органларининг давлат бошқарув органлари тизимида тутган ўрни, уларнинг фаолият йўналишлари А.Турсунов, Қ.Бердимуратов, С.Гулямов, Т.Раҳмонов, О.Жидкова, А.Жўраев, С.Исамухамедова, Ғ.Сафаров ва бошқа олимлари томонидан ўрганилган.

Хорижий мамлакатлар олимларидан божхона бошқарувига оид масалалар А.Аграшенков, М.Н.Блинов, В.Н.Иванов, А.Ф.Ноздрачев, А.А.Гравина, П.С.Тишковский, Ю.Петров, Ю.И.Кудрявцева, В.Сенчагова, Ю.Л.Чернецкийлар томонидан тадқиқ этилган. Бундан ташқари, божхона органлари ва бу борадаги давлат сиёсати билан боғлиқ масалалар Майкл Кин, Ллойд Л. Веинреб, Ҳамидреза Алипур Ширсавар, Масумех Ширинпур, Жейн А.Баллок, Жорж Д.Хеддоу, Деймон П.Коппола, Аҳмет Инжекара, Мурат Уста ўғлилар томонидан таҳлил қилинган¹.

Бироқ юқорида номлари келтирилган олимларнинг тадқиқот ишларида асосан божхона органлари фаолиятининг умумий жиҳатлари ўрганилган бўлиб, мамлакатимизда божхона соҳасида давлат бошқарувининг ташкилий-ҳуқуқий асослари комплекс тарзда монографик тадқиқот объекти бўлмаган. Айниқса, сўнгги йилларда мамлакатимизда маъмурий ислохотларнинг жадал амалга оширилиши, божхона соҳасида давлат бошқарувининг рақамлаштирилиши, унинг шакл ва усулларида замонавий ташкилий-ҳуқуқий механизмларни самарали татбиқ этишни тақозо этмоқда.

Энг муҳими, божхона маъмуриятчилигини ислох этиш, божхона органлари фаолиятини янада такомиллаштириш ҳамда самарадорлигини ошириш, “қоғозсиз ва электрон божхона”нинг мантиқий давоми ва ривожланиши бўлган “рақамли божхона” шакллантириш, шунингдек, божхона иши соҳасидаги умумэтироф этилган халқаро норма ва стандартларни миллий қонунчиликка имплементация қилишни жадаллаштиришга оид мақсадли ташкилий-ҳуқуқий механизмларни жорий этиш бўйича аниқ вазифалар белгиланганлиги, бу борада асослантирилган ҳулоса, таклиф ва тавсияларни ишлаб чиқиш ғоятда муҳим аҳамият касб этмоқда. Қолаверса, божхона қонун ҳужжатлари ва ҳуқуқни қўллаш амалиётида рўй берган ўзгаришлар ҳамда жаҳон ва минтақавий иқтисодий интеграциянинг жадаллашуви бу борадаги илмий-амалий муаммоларни ҳал қилиш юзасидан ихтисослик йўналиши бўйича махсус тадқиқотни амалга оширишни зарурият қилиб қўйди.

¹ Ушбу илмий ишлар диссертациянинг фойдаланилган адабиётлар рўйхати қисмида келтирилган.

Диссертация тадқиқотининг диссертация бажарилган олий таълим ёки илмий-тадқиқот муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Мазкур диссертация иши Тошкент давлат юридик университети илмий тадқиқот ишлари режасига мувофиқ келади ҳамда “Божхона соҳасидаги давлат бошқарувининг ташкилий-ҳуқуқий асослари” мавзусидиги амалий грант лойиҳаси доирасида бажарилган.

Тадқиқотнинг мақсади божхона соҳасидаги давлат бошқарувининг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш бўйича илмий-амалий таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари:

божхона соҳасида давлат бошқаруви тушунчаси, аҳамияти ва принципларини таҳлил қилиш;

божхона соҳасида давлат бошқарувининг генезиси ва ривожланиш тенденцияларини ўрганиш;

божхона соҳасида рақамли давлат бошқаруви шакли ва усуллари тадқиқ этиш;

божхона соҳасидаги давлат бошқаруви органлари тизими, функция ва ваколатларини ёритиб бериш;

божхона органларининг давлат иқтисодий ва ҳуқуқий хавфсизлигини таъминлашда иштирокини тавсифлаб бериш;

божхона органларининг бошқа давлат органлари, ташкилотлар ҳамда фуқаролар билан ўзаро ҳамкорлигини таҳлил этиш;

давлатлараро глобал иқтисодий интеграция шароитида божхона органлар фаолияти самарадорлигини оширишнинг замонавий мўлжалларини тадқиқ этиш;

божхона органлари фаолиятини ташкилий-ҳуқуқий тартибга солишга оид энг яхши хорижий тажрибаларни ўрганиш асосида миллий қонунчилик ҳамда ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштиришга хизмат қиладиган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш;

божхона соҳасида давлат органлари фаолиятини янада ривожлантиришга тўсқинлик қилувчи муаммоларни аниқлаш, уларнинг ечимини топиш, ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш бўйича хулоса, таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқотнинг объекти божхона соҳасидаги давлат бошқарувининг ташкилий-ҳуқуқий асослари билан боғлиқ ижтимоий муносабатлар тизими ҳисобланади.

Тадқиқотнинг предмети божхона соҳасидаги давлат бошқарувининг ташкилий-ҳуқуқий асосларига оид соҳавий қонунчилик ҳужжатлари ҳамда уларни қўллаш амалиёти, хорижий мамлакатлар қонунчилиги ҳамда мавзуга доир концептуал ёндашувлар, илмий-назарий қарашлар ва ҳуқуқий категориялардан иборат.

Тадқиқотнинг усуллари. Тадқиқот олиб боришда тарихий, тизимли-тузилмавий, қиёсий-ҳуқуқий, мантиқий, илмий манбаларни комплекс тадқиқ

этиш, индукция, дедукция ва статистик маълумотлар таҳлили каби усуллар қўлланилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

божхона органлари ўз зиммасига юклатилган вазифаларни бажаришда давлат органлари ва бошқа ташкилотлар, фуқаролик жамияти институтлари ҳамда фуқаролар билан ҳамкорлик қилиши зарурлиги асослаб берилган;

божхона органларининг ўз фаолиятини амалга оширишида, шунингдек божхона тўғрисидаги қонунчилик бузилишларига қарши курашишида давлат органлари ва бошқа ташкилотлар ўз ваколатлари доирасида қўмаклашиши шартлиги асосланган;

божхона органларининг давлат органлари ва бошқа ташкилотлар билан ҳамкорлиги электрон ахборот алмашинуvidан фойдаланган ҳолда амалга оширилиши мумкинлиги асослаб берилган;

давлат органлари ҳамда бошқа ташкилотлар томонидан божхона органларининг зиммасига юклатилган вазифаларни бажариш учун зарур бўлган маълумотлар ва ҳужжатларни бепул асосда тақдим этиши лозимлиги асосланган;

божхона органлари умумжаҳон Интернет тармоғидаги ўз расмий веб-сайтларида жойлаштирилган божхона тўғрисидаги қонунчиликка доир ахборотдан жисмоний ва юридик шахсларнинг монеликсиз фойдаланишини таъминлаши зарурлиги асослаб берилган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

Божхона соҳасида давлат бошқарувини институционал такомиллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси божхона органлари фаолиятини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ўртасидаги коллизия ҳолатларни бартараф этиш бўйича тегишли таклифлар ишлаб чиқилган;

Ўзбекистон Республикасининг божхона органларининг тезкор-қидирув фаолиятида сир сақлаш(конспирация) принципига амал қилинишини Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги ЎРҚ–344-сон Қонунида мустаҳкамлаш бўйича таклифлар асослантирилган;

Ўзбекистон Республикаси божхона органлари фаолиятининг асосий принциплари, божхона органлари фаолиятини коррупциядан холи қилиш, унинг фаолият мустақиллигини таъминлаш, бошқа давлат ҳамда нодавлат органлари билан ҳамкорлигини янги босқичга олиб чиқиш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг “Давлат божхона хизмати тўғрисида”ги Қонунига тегишли ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш бўйича таклиф ва тавсиялар асослаб берилган.

Тадқиқот натижаларининг ишончилиги. Тадқиқот натижаларининг ишончилиги ишда қўлланилган усуллар, унинг доирасида фойдаланилган назарий-илмий хулосалар халқаро илмий базалар (<https://www.scholar.google.com>, <https://www.jstor.org>, <https://www.sciencedirect.com>, <https://www.proquest.com>, <https://heinonline.org>) ҳамда бошқа расмий манбалардан олинган ишончли маълумотлар асосида шакллантирилган. Тадқиқот олиб

бориш жараёнида билдирилган айрим таклифлар амалиётга жорий этилган ва бу тегишли ваколатли органлар томонидан тасдиқланган. Тадқиқот натижалари етакчи миллий ва хорижий нашрларда эълон қилинган.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот ишининг илмий аҳамияти ундаги илмий-назарий хулосалар, таклиф ва тавсиялар келгусидаги илмий фаолиятда, қонун ижодкорлик фаолиятида, ҳуқуқни қўллаш амалиётида, божхона қонунчилик ҳужжатларининг тегишли нормаларини шарҳлашда, миллий қонунчиликни такомиллаштиришда манба сифатида қўллашга ҳамда божхона ҳуқуқи, божхона иши ва маъмурий ҳуқуқ фанларини илмий-назарий жиҳатидан бойитишга хизмат қилади.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти қонун ижодкорлик фаолиятида, хусусан, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тайёрлаш ҳамда уларга ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш жараёнида, ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштиришда ҳамда олий юридик таълим муассасаларида божхона ҳуқуқи соҳасига оид фанларни ўқитишда фойдаланиш мумкинлиги билан тавсифланади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Божхона соҳасида давлат бошқаруви бўйича фаолиятни такомиллаштириш тадқиқоти бўйича олинган илмий натижалар асосида:

божхона органлари ўз зиммасига юклатилган вазифаларни бажаришда давлат органлари ва бошқа ташкилотлар, фуқаролик жамияти институтлари ҳамда фуқаролар билан ҳамкорлик қилиши зарурлиги ҳақидаги таклиф Ўзбекистон Республикаси “Давлат божхона хизмати тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 5-моддасини такомиллаштиришда инobatга олинган (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг Мудофаа ва хавфсизлик масалалари қўмитасининг 2019 йил 20 ноябрдаги 06/2-06-сонли хати). Ушбу таклифнинг жорий қилиниши божхона органлари ўз зиммасига юклатилган вазифаларни бажаришда давлат органлари ва бошқа ташкилотлар, фуқаролик жамияти институтлари ҳамда фуқаролар билан ҳамкорлик қилиш механизмини такомиллаштиришга хизмат қилган;

божхона органлари ўз фаолиятини амалга оширишида, шунингдек божхона тўғрисидаги қонунчилик бузилишларига қарши курашишида давлат органлари ва бошқа ташкилотлар ўз ваколатлари доирасида кўмаклашиши шартлиги ҳақидаги таклиф Ўзбекистон Республикаси “Давлат божхона хизмати тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 5-моддасини такомиллаштиришда инobatга олинган (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг Мудофаа ва хавфсизлик масалалари қўмитасининг 2019 йил 20 ноябрдаги 06/2-06-сонли хати). Ушбу таклифнинг жорий қилиниши божхона органлари томонидан божхона тўғрисидаги қонунчилик бузилишларига қарши курашишда ҳамкорликни такомиллаштиришга хизмат қилган;

божхона органларининг давлат органлари ва бошқа ташкилотлар билан ҳамкорлиги электрон ахборот алмашинувидан фойдаланган ҳолда амалга оширилиши мумкинлиги ҳақидаги таклиф Ўзбекистон Республикаси “Давлат

божхона хизмати тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 5-моддасини такомиллаштиришда инобатга олинган (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг Мудофаа ва хавфсизлик масалалари қўмитасининг 2019 йил 20 ноябрдаги 06/2-06-сонли хати). Ушбу таклифнинг жорий қилиниши божхона органларининг давлат органлари ва бошқа ташкилотлар билан ҳамкорлиги электрон ахборот алмашинувидан фойдаланган ҳолда амалга оширилишига хизмат қилган;

давлат органлари ҳамда бошқа ташкилотлар томонидан божхона органларининг зиммасига юклатилган вазифаларни бажариш учун зарур бўлган маълумотлар ва ҳужжатларни бепул асосда тақдим этиши лозимлиги ҳақидаги таклиф Ўзбекистон Республикаси “Давлат божхона хизмати тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 5-моддасини такомиллаштиришда инобатга олинган (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг Мудофаа ва хавфсизлик масалалари қўмитасининг 2019 йил 20 ноябрдаги 06/2-06-сонли хати). Ушбу таклифнинг жорий қилиниши давлат органлари ҳамда бошқа ташкилотлар томонидан божхона органларининг зиммасига юклатилган вазифаларни бажариш учун зарур бўлган маълумотлар ва ҳужжатларни бепул асосда тақдим этиш механизмларини жорий қилишга хизмат қилган;

божхона органлари умумжаҳон Интернет тармоғидаги ўз расмий веб-сайтларида жойлаштирилган божхона тўғрисидаги қонун ҳужжатларига доир ахборотдан шахсларнинг монеликсиз фойдаланишини таъминлаши зарурлиги ҳақидаги таклиф Ўзбекистон Республикаси Божхона кодексининг 380-моддаси биринчи қисмини ишлаб чиқишда инобатга олинган (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг Мудофаа ва хавфсизлик масалалари қўмитасининг 2019 йил 18 ноябрдаги 21-сонли хати). Ушбу таклиф божхона тўғрисидаги қонунчиликка доир ахборотдан шахсларнинг монеликсиз фойдаланишларини таъминлашга хизмат қилган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Мазкур тадқиқот натижалари 1 та халқаро ва 6 та республика миқёсида ўтказилган илмий-амалий конференция ва «давра суҳбатлари»да муҳокамадан ўтган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Тадқиқот натижалари жами 12 та илмий иш, жумладан, илмий журналларда 4 та мақола (1 таси хорижий нашрда) ва тўпламлар таркибида 8 та илмий мақола (1 таси хорижий нашрда) чоп этилган .

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация таркиби кириш, учта боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат. Диссертациянинг ҳажми 156 бетни ташкил этади.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Диссертациянинг **кириш** қисмида тадқиқот мавзусининг долзарблиги ва зарурати, унинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг асосий устувор йўналишларига мувофиқлиги, тадқиқ этилаётган муаммонинг ўрганилганлик даражаси, диссертация мавзусининг тадқиқот бажарилаётган

олий таълим ёки илмий-тадқиқот муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари билан боғлиқлиги, тадқиқотнинг мақсад ва вазифалари, объекти ва предмети, усуллари, тадқиқотнинг илмий янгилиги ва амалий натижаси, тадқиқот натижаларининг ишончлилиги, тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти, уларнинг жорий қилинганлиги, тадқиқот натижаларининг апробацияси, натижаларнинг эълон қилинганлиги, диссертациянинг ҳажми ва тузилиши ҳақида маълумотлар берилган.

Диссертациянинг **“Божхона соҳасида давлат бошқарувининг ташкилий-ҳуқуқий асосларининг умумий тавсифи”** деб номланган биринчи бобида божхона соҳасида давлат бошқарувини амалга оширишнинг тушунчаси ва принциплари, Ўзбекистонда божхона соҳасида давлат бошқарувига оид қонунчилик ҳужжатларининг ривожланиш тенденциялари, божхона соҳасида рақамли давлат бошқаруви шакли ва усуллари таҳлил қилинган.

Тадқиқотчи томонидан миллий (С.А.Алимбаев, О.З.Зайниддинов, Р.А.Турапов, А.Турсунов, Қ.Бердимуратов, С.Гулямов, Т.Раҳмонов, О.Жидкова, А.Жўраев, С.Исамухамедова, Ғ.Сафаров) ва хорижлик (Майкл Кин, Ллойд Л. Веинреб, Ҳамидреза Алипур Ширсавар, Масумех Ширинпур, Жейн А.Баллок, Жорж Д. Хеддоу, Деймон П.Коппола, Ахмет Инжекара, Мурат Устаўғли) олимлар ва тадқиқотчиларнинг мавзуга доир қарашлари таҳлил этилиб, божхона соҳасида давлат бошқарувининг ўзига хос хусусиятлари ёритиб берилган.

Божхона бошқаруви, “божхона сиёсати” тушунчаси мураккаб тушунчалиги, унинг туб моҳиятини тавсиф этиш катта принципиал аҳамиятга эга ҳисобланиши, унинг муфассаллиги божхона сиёсати давлатнинг ташқи савдо сиёсатидаги мавқеини, бошқа сиёсий жараёнлар билан ўзаро боғлиқлигини аниқ белгилиб беради. Шу боисдан божхона ишига тааллуқли норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқишда ва такомиллаштиришда “божхона сиёсати” тушунчасини қандай таърифлаш масаласи доимо баҳс-мунозара ва тортишувларга сабаб бўлган. Бунинг асосида божхона сиёсатига бир неча хил таърифлар бериб ўтилган. Биламизки, божхона сиёсати ташқи савдони тартибга солишга ва мамлакат иқтисодий манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган давлат чора-тадбирлар тизими ҳисобланади. Шундан келиб чиққан ҳолда “божхона сиёсати” тушунчаси тарихий, илмий ва ҳуқуқий манбалар асосида очиб берилган. Унинг мақсад ва вазифалари баён қилинган.

Диссертант бу бўйича ўз фикрларини асослар экан, божхона сиёсати самарали божхона назоратини ташкил этиш, божхонада товарлар ва транспорт воситаларини расмийлаштириш шартларини белгилаш, божхона тўловларини ундириш ва бу соҳадаги имтиёзлар доирасини белгилаб бериш, божхона қонунчилигини бузганлик учун ҳуқуқий жавобгарликни ўрнатиш, мамлакат иқтисодиётини ривожлантиришни рағбатлантириш, ҳимоя қилишдан иборат эканлиги бўйича ўз муаллифлик таърифини бериб ўтади.

Ўз навбатида, божхона сиёсатининг бир қисми сифатида “божхона соҳасидаги давлат бошқаруви” тушунчасига илмий-назарий, ҳуқуқий таъриф

берилган бўлиб, бу борадаги ҳуқуқшунос ва иқтисодчи олимларнинг қарашлари ва фикр-мулоҳазалари ҳам батафсил баён қилинган.

Тадқиқотчи бу бўйича ҳам ўз фикрини билдирар экан, божхона соҳасида давлат бошқаруви – божхона ишини яратиш, мустаҳкамлаш, унинг фаолият олиб боришини таъминлаш учун оптимал шарт-шароитларни яратишга қаратилган давлат функцияларини амалга ошириш жараёнида юзага келувчи бошқарув фаолиятининг алоҳида шакли бўлиб, ўзида субъект (давлат) ва объект (“божхона иши” институтини қамраб олувчи специфик алоқалар мажмуаси)нинг бу борадаги ташкилий, иқтисодий ва бошқа ўзаро алоқалари ҳамда ҳам жамият, ҳам божхона иши манфаатларининг ҳуқуқий материясида воситачилик қилишга қаратилган тизимини мужассам этганлигини алоҳида таъкидлайди.

Диссертант божхона органлари фаолиятининг асосий принциплари ҳақида шунчаки тўхталиб ўтмасдан, уларнинг божхона органлари фаолиятида тутган ўрни ва аҳамиятини асослантириб берган. Хусусан, тадқиқотчининг фикрича, божхона соҳасида давлат бошқарувини амалга оширишнинг очиклиги ва шаффофлиги принципига риоя этилишида божхона органларининг тезкор-қидирув фаолиятини амалга ошириш ваколати борлигини ҳисобга олган ҳолда конспирация принципига риоя этилиши талаб қилинади.

Шунингдек, диссертант мазкур принципларга қўшимча равишда яна бир нечта принципларни қўшиш зарурлигини таъкидлайди. Илмий методологиянинг тарихий-қиёсий усулидан кенг фойдаланган ҳолда Ўзбекистон Республикасида божхона соҳасида давлат бошқарувининг шаклланиш тенденциялари батафсил ёритилган. Бунда асосий эътибор мамлакатимиз мустақилликка эришган даврдан бошлаб то шу кунга қадар божхона органлари соҳасида қилинган ишлар, божхона органларининг тўлақонли давлат органи сифатида шаклланиши босқичларга бўлинган ҳолда таҳлил қилинган.

Божхона органлари шаклланиши даврлари бўйича фикр-мулоҳаза юритар экан, диссертант сўнгги йилларда божхона соҳасида давлат бошқарувида амалга оширилган инқилобий ислохотлар ва уларнинг ривожланиш тенденциясини алоҳида босқич сифатида таҳлил этган. Бугунги кунда божхона органлари фаолиятининг Жаҳон Божхона Ташкилоти стандартларини жорий этиш сари бораётган йўналишлари ҳақида фикр юритган.

Яна бир эътиборли жиҳати, диссертант бугунги кунда кенг тадқиқ этилаётган ва янги институт сифатида кўрилаётган “рақамли давлат бошқаруви”, уни божхона органлари тизимига татбиқ этиш истиқболларини мазкур бобнинг алоҳида параграфида таҳлил қилган. Тадқиқотчи божхона органлари фаолиятида рақамли давлат бошқаруви ҳақида тўхталишдан аввал рақамли давлат бошқаруви деганда нима тушунилиши ҳақида атрофлича фикр юритади. Бу бўйича бир қатор хориж олимларининг фикрларини келтириб ўтади.

Рақамли давлат бошқарувини жорий этиш бўйича Буюк Британия ва Америка Қўшма Штатлари тажрибаси мисоллар ёрдамида таҳлил қилинган. Ушбу давлатлар тажрибаси Ўзбекистонда бу борада амалга оширилаётган ишлар билан қиёсий таҳлил қилинади. Жумладан, божхона органларида хавфларни бошқаришнинг автоматлаштирилган тизими ва сунъий интеллектнинг жорий этилиш ҳолати ва унинг истиқболлари хусусида фикр юритади. Диссертант фикрича, янги технологиялар божхона органлари фаолиятида қуйидагиларни ўзгартиради:

биринчидан, товарлар, транспорт воситалари ва ташқи иқтисодий фаолият иштирокчилари тўғрисидаги ахборот манбалари доираси кенгайди;

иккинчидан, зарур маълумотларни керак бўлган пайтда – божхонада расмийлаштириш чоғида олиш мумкин бўлади;

учинчидан, ҳужжатлар қоғоз тусида эмас, электрон тусда бўлади;

тўртинчидан, божхона хизматчиси билан божхона хизматидан фойдаланувчилар ўртасидаги мулоқотни кескин қисқартиришга эришилади.

Диссертациянинг **“Божхона соҳасида давлат бошқаруви органлари функциялари, тизими ва ваколатлари”** деб номланган иккинчи бобда божхона органларининг бугунги кундаги тизими, функция ва ваколатлари батафсил таҳлил қилинган.

Изланувчи томонидан божхона соҳасида давлат бошқарувининг бир қатор йўналишлари ҳуқуқшунос олимларнинг (Г.А.Мензю, А.С.Мамасаидов, Л.М.Рябцев, С.А.Хапилин) илмий ёндашувлари асосида таҳлил этилган.

Тадқиқотчи фикрича, давлат бошқарув органлари томонидан кўрсатиладиган муҳим хизматлардан бири, шубҳасиз, божхона хизмати ҳисобланади. Тобора жадал суръатларда ривожланиб бораётган ижтимоий-иқтисодий муносабатлар, давлатлараро моддий бойликлар, савдо-сотик кўламининг кенгайиши божхона органларидан, албатта, самарали божхона назоратини амалга ошириш билан бир қаторда божхона ишини доимий тарзда халқаро стандартларга мувофиқ равишда такомиллаштириб боришни тақозо этади.

Мазкур бобда Ўзбекистон Республикаси Президенти, Олий Мажлиси ва Вазирлар Маҳкамасининг божхона соҳасидаги давлат бошқарувидаги умумий ваколатларига бирма-бир тўхталиб ўтилган. Юридик адабиётларда, қоида тариқасида, давлат ҳокимияти органларининг ваколатлари (компетенцияси) характериға кўра умумий ва махсус ваколатли давлат органларига бўлиниши қайд этилган. Умумий компетенцияли органлар ўз фаолиятида кенг доирада масалаларни ҳал этиш ваколатига эга бўлса, махсус ваколатли давлат органлари давлатнинг муайян бир белгиланган функцияси доирасида ўз зиммасига юклатилган вазифаларни амалга оширади.

Диссертантнинг фикрича, божхона органлари фискаль назорат органи сифатида мамлакат бюджетига божхона тушумларининг тушишини таъминлайди, зарур ҳолларда божхона текшируви ва божхона аудитини амалга оширади. Шунингдек, мамлакат иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш йўлида импорт-экспорт операцияларининг қонун ҳужжатларига мувофиқлигини назорат қилади, контрабанда ва тақиқланган маҳсулотлар

айланмасига қарши курашади. Ушбу вазифаларни бажариш учун тезкор-қидирув фаолияти доирасида тезкор тадбирлар ўтказилади, ҳуқуқбузарликларга ҳуқуқий баҳо бериш учун терговга қадар текширув ва суриштирувни амалга оширади. Бунда барча куч ва воситалардан, хусусан, кинология хизматидан фойдаланади.

Шу сабабли божхона органларига ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган мақомининг берилиши ҳар томонлама тўғри ҳисобланади. Чунки божхона соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар ва жиноятларни профилактика қилиш, уларнинг олдини олиш, уларга қарши курашиш, ўз вақтида фош этиш ва оқибатларини бартараф этиш каби тезкор вазифалар бўлиб, фискаль нозоратни бошқа орган, хавфсизлик ва ҳуқуқий тартиботни сақлаш бошқа орган зиммасига юкланса, бу ўз-ўзидан санаб ўтилган тезкор вазифаларни бажаришнинг секинлашишига сабаб бўлади.

Ўз фикрини асослаш учун диссертант олимларнинг илмий-назарий қарашлари билан кифояланмасдан ривожланган давлатлардан АҚШ Чегара-божхона хизмати (US Customs and Border Protection) ва МДХ давлатларидан Беларусь Республикаси Давлат божхона хизмати фаолиятини Ўзбекистон божхона органлари фаолияти билан қиёсий таҳлил қилган. АҚШнинг “Қурол экспорти устидан нозорат тўғрисида”ги Қонуни (Arms Export Control Act), “Экспортни бошқариш тўғрисида”ги Қонуни (Export Administration Act of, 1979), “Банк операциялари сири тўғрисида” Федерал қонуни (Bank Secrecy Act)да белгиланган божхона хизмати органлари вазифаларидан мисоллар келтириб ўтилиб, унинг Ўзбекистон тажрибасига ўхшаш жиҳатларига алоҳида эътибор қаратилган.

Божхона органларининг ҳам фискаль, ҳам ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган эканлигидан келиб чиққан ҳолда тадқиқот ишида Республикада божхона соҳасида фаолият юритаётган давлат органлари ваколатларини ана шу ёндашувлар асосида баён қилишга ҳаракат қилинган. Божхона органларининг мамлакат иқтисодий хавфсизлигини таъминлашдаги ўрни, бу бўйича айрим хорижий олимларнинг фикрлари атрофлича муҳокама қилинган. Божхона органларининг нега айрим давлатлар тажрибаси мисолида Молия вазирлиги (РФ) бўйсунувида эмас, айнан мустақил орган сифатида ҳукумат бўйсунувида этиб белгиланганлиги масаласига алоҳида тўхталинган. Диссертант таъкидича, божхона органлари тизимини бошқа бошқарув органлари таркибида бўлмасдан тўғридан-тўғри ҳукуматга бўйсунуши божхона хизматига божхона ишининг асосий вазифаларини тўлиқ амалга ошириш имконини беради.

Божхона органларининг давлат иқтисодий хавфсизлигини таъминлашда иштирокининг аҳамияти ҳам алоҳида параграфда баён қилинган бўлиб, аввало, иқтисодий хавфсизлик деганда нима тушунилиши ва бунда божхона органлари олдига қўйилган вазифаларга урғу берилган. Диссертант божхона соҳасида мамлакат иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш учун божхона органлари олдига қуйидаги долзарб мақсадларни қўйиш лозим деб ҳисоблайди:

божхона соҳасида иқтисодий хавфсизлик асосларини божхона сиёсати даражасида ишлаб чиқиш;

божхона сиёсати асосида иқтисодий хавфсизликни таъминлашга йўналтирилган норматив-меъёрий талабларни шакллантириш;

божхона чегарасидан товар ва транспорт воситаларини олиб ўтиш, бож тўловларини ундириш, божхона расмийлаштируви ва назоратини ҳамда бошқа воситаларни тўлиқ ва сифатли амалга оширишни таъминлаш;

иқтисодий хавфсизликни таъминлашга йўналтирилган комплекс чоратadbирларнинг мониторингини амалга ошириш ва уларнинг натижавийлигини баҳолаш;

божхона соҳасида иқтисодий хавфсизликни таъминлашга йўналтирилган қарорлар қабул қилиш.

Божхона соҳасида идоралараро ҳамкорлик ҳақида фикр юритар экан, диссертант бу борадаги Осиё (Таиланд, Хитой) ва Америка (Канада) давлатлари тажрибасидан мисоллар келтириб ўтади. Канадада божхона хизматининг идоралараро тезкор ҳамкорлигини таъминлаш учун ташкил қилинган Integrated National Security Enforcement Teams — INSETs (Хавфсизликни таъминлаш учун интеграциялашган миллий жамоа) ҳамда унинг аъзолари тўғрисида маълумотлар келтириб ўтилган. Мазкур тизимни Ўзбекистонда жорий қилиш масалалари ҳақида фикр юритилган.

Хорижий давлатлар тажрибасини Ўзбекистон тажрибаси билан қиёслаш давомида бу борада ўзбек божхона тизимида ҳам ислохотлар амалга оширилаётганлиги, бунинг натижаси ўлароқ божхонада юкларни расмийлаштириш вақти 10 баробаргача қисқарганлиги, илгари 12 та идорадан олинган 60 турдаги рухсатномалар “ягона дарча” орқали электрон шаклга ўтказилганлиги келтириб ўтилган. Айни пайтда, божхона хизматларини рақамлаштириш кўрсаткичларини 2022 йилда 70 фоизга, 2023 йилда 100 фоизга етказиш бўйича дастур қабул қилиш вазифаси қўйилганлиги таъкидланган.

Умуман олганда, мазкур бобда миллий ва хорижий божхона органларининг функция ва вазифалари, тизими ва ваколатлари ҳамда уларнинг бошқа давлат ва нодавлат органлари, фуқаролар билан ўзаро ҳамкорлиги масалалари, бу борадаги миллий ва хорижий олимларнинг фикрлари атрофлича муҳокама қилинган.

Диссертациянинг **“Жаҳон ҳамжамияти билан интеграциялашув жараёнида божхона соҳасида давлат бошқарувини такомиллаштиришнинг истиқболлари”** деб номланган учинчи бобида давлатлараро глобал иқтисодий интеграция шароитида божхона органларининг ишини ташкилий-ҳуқуқий жиҳатдан таъминлаш, хорижий давлатларнинг божхона органлари фаолияти ва миллий қонунчилик ҳужжатларини такомиллаштириш масалалари ҳақида сўз юритилган.

Тадқиқотчи ушбу бобда таъкидлаганидек, бугунги кунда дунё миқёсида давлатларнинг турли сиёсий-иқтисодий ва иқтисодий иттифоқлар тузилганлиги ва тузилаётганлигига гувоҳ бўлинмоқда. Албатта, улар

ўзларининг фаолият мақсади ва йўналишларига кўра бир-бирларидан фарқ қиладилар. Хусусан, Европа Иттифоқи давлатларнинг ҳам сиёсий, ҳам иқтисодий иттифоқини намоён этса, ЖСТ – Жаҳон савдо ташкилоти, MERCOSUR – Жанубий Америка давлатларининг давлатлараро иқтисодий бирлашмаси, NAFTA – Шимолий Америка эркин савдо зонаси, ASEAN – Жанубий-Шарқий Осиё давлатлари уюшмаси ва ЕОИИ- Евроосиё иқтисодий иттифоқи иқтисодий интеграция мақсадида тузилган халқаро ташкилотлар ҳисобланади.

Диссертант дунёнинг энг ривожланган минтақавий интеграция блоки сифатида Европа Иттифоқи тажрибасини алоҳида муҳокама қилади. Бунда Европа Иттифоқи миқёсида ва унга аъзо давлатларда божхона ишининг ташкил этилиши масалаларига тўхталиб ўтади. Бунда давлатлараро ахборот алмашинувининг электрон тизими йўлга қўйилганлиги ва ЕИ Божхона кодекси даражасида мазкур ҳамкорликнинг ташкилий-ҳуқуқий масалалари белгилаб қўйилганлигига эътибор қаратади.

Бу борада Джордж Мироганнис, Давид Виддовсон, Т.Пардаев, С.Саломов, А.С.Юсупов, Ш.Дехқонов каби олимларнинг фикрларидан мисоллар келтириб ўтади. Уларнинг қарашлари бўйича ўз хулосаларини ҳам беради.

Диссертант давлатлараро иқтисодий интеграция миқёси ва кўлами кенгайиб борар экан, халқаро ҳуқуқнинг тенг ҳуқуқли субъекти сифатида Ўзбекистон ҳам бундан четда қолмаётганлиги, хусусан, сўнгги йилларда Жаҳон савдо ташкилоти ва Евроосиё иқтисодий иттифоқида иштирок этиш бўйича кўплаб янгиликлар кузатилаётганлигига урғу бериб ўтар экан, ҳар икки иқтисодий иттифоқ ва уларнинг ўзига хос жиҳатлари хусусида алоҳида-алоҳида фикр юритади. Бунда Жаҳон савдо ташкилоти (ЖСТ) – мамлакатлараро савдо қоидаларини бошқариб турувчи ягона халқаро ташкилот ҳисобланиши, унга 164 та давлат аъзо эканлиги ва бу ҳар бир аъзо давлат учун шунча янги бозор мавжудлигини англатишини таъкидлаб ўтади. Жаҳон товар айланмасининг 98,0 фоизи, шунингдек Ўзбекистон Республикаси ташқи савдо айланмасининг 97,0 фоизи ЖСТга аъзо мамлакатлар ҳиссасига тўғри келаётганлиги бўйича статистик маълумотларни келтириб ўтади.

Тарихан 1995 йилда Россия ва Беларусь ўртасида имзоланган “Божхона иттифоқи тўғрисида”ги битимга асосланган Евроосиё иқтисодий иттифоқи ҳақида фикр юритилар экан, мазкур ташкилотда божхона муносабатлари ЕОИИ Божхона кодекси билан тартибга солиниши ва унинг ЕИ Божхона кодексига ўхшаш қилиб тузилганлиги таъкидланади.

Диссертантнинг таъкидлашича, ЕОИИнинг энг катта мамлакати Россия энг кичиги Арманистондан 574 марта каттароқдир ва шунга ўхшаш, Россиянинг ялпи ички маҳсулоти (ЯИМ) Арманистондан 170 баравар катта. Умуман, Россиянинг ЯИМи қолган тўрт аъзонинг умумий ЯИМидан тахминан 6 баравар катта. Тўрт аъзо давлат – Арманистон, Беларусь, Қозоғистон ва Қирғизистоннинг умумий аҳолиси қарийб 42 миллион, Россия аҳолиси эса 147 миллионга яқин. Шу жиҳатдан қараганда, умумий ЯИМнинг 87 фоизи,

умумий аҳолининг 80 фоизи Россия Федерацияси ҳиссасига тўғри келиши ҳамда ЕОИИга аъзо давлатларнинг иқтисодий жиҳатдан барабар эмаслиги Россиянинг доминантлик позициясини намоён этади. Евроосиё Иқтисодий Комиссиясининг принципларига кўра, мазкур Комиссия қарорларни тенг вакиллик ва консенсус принципи асосида қабул қилиши – ҳар бир давлатга унинг иқтисодий кучи ва аҳолиси сони катта-кичиклигига нисбатан эмас, балки тенг аъзо сифатида қаралиши кўрсатиб ўтилган. Мазкур қонданнинг амалий ифодасини яратиш эса ҳар жиҳатдан муҳим ҳисобланади.

Ривожланган хорижий мамлакатларда божхона органлари фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш ҳақида сўз юритар экан, диссертант бир қатор хориж (АҚШ, Канада, Корея Республикаси), шунингдек МДҲ давлатларининг (Россия, Қозоғистон, Украина, Беларусь) божхона соҳасидаги давлат бошқаруви Ўзбекистон тажрибаси билан қиёсий таҳлил этилган.

Россия, Қозоғистон ва Беларусь тажрибаси ҳақида фикр юритар экан, диссертант мазкур давлатлар божхона қонунчилигининг ЕОИИ божхона қонунчилиги билан мос равишда тузилганлигига эътибор қаратиб ўтади.

Собиқ Иттифоқ давлатларининг божхона қонунчилиги хусусида ўз фикрини хулосалар экан, диссертант Болтиқбўйи республикалари Европа Иттифоқининг тўла ҳуқуқли аъзоси сифатида Ғарбий Европа божхона тизими билан интеграция қилинганлигини, Беларусь, Қозоғистон, Россия, Қирғизистон ва Арманистон эса Евроосиё иқтисодий иттифоқини ташкил қилган ҳолда ягона савдо, шу жумладан божхона зонасини ташкил этишганлигини, Украина эса Европа Иттифоқига ассоциацияланган давлат сифатида ўз божхона тизимини Европа Иттифоқи стандартлари асосида ташкил этиш бўйича иш олиб бораётганлигини таъкидлайди.

АҚШ, Жанубий Корея божхона хизматида сунъий интеллектнинг кенг қўлланилаётганлигига эътибор қаратар экан, диссертант ушбу давлатларда мазкур жараённинг жорий ҳолати ҳақида бир қанча фикрларни баён этади.

Мазкур хорижий давлатларнинг ўрганилган тажрибасига мувофиқ божхона соҳасида давлат бошқаруви борасида миллий қонунчилик ҳужжатларини такомиллаштириш масалаларини муҳокама қилар экан, тадқиқотчи 2018 йил 18 октябрдаги ЎРҚ–502-сонли “Давлат божхона хизмати тўғрисида”ги Қонунга божхона органларининг таркибий тузилмалари ўз фаолиятини маҳаллий давлат ҳокимияти органларидан мустақил тарзда амалга ошириши ва бевосита Давлат божхона қўмитасига бўйсунуши тўғрисидаги нормани киритиш, Ўзбекистон Республикаси Давлат чегараси орқали ўтказиш пунктларида санитария-карантин, фитосанитария ва ветеринария назорати органларининг ташқи иқтисодий фаолиятни нотариф тартибга солиш чораларини қўллаш бўйича фаолиятини мувофиқлаштиришни Божхона органларининг асосий вазифаларидан бири сифатида белгилаб қўйиш, соҳага рақамлаштиришни жорий этишнинг ва “сунъий интеллект”ни татбиқ этиш ва ундан фойдаланишнинг ҳуқуқий асосини ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқлиги юзасидан ўзининг асослантирилган таклифларини келтириб ўтади.

ХУЛОСА

“Божхона соҳасидаги давлат бошқарувининг ташкилий-ҳуқуқий асослари” мавзусида ўтказилган тадқиқот натижасида қуйидаги илмий-назарий хулоса, тақлиф ва тавсиялар ишлаб чиқилди:

I. Илмий-назарий хулосалар:

1. Божхона соҳасида давлат бошқарувининг ташкилий-ҳуқуқий асослари деганда божхона органлари тизимининг самарали функционал вазифасини бажариш мақсадида божхона тизимини қонунчилик ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар асосида бошқаришнинг ташкилий-ҳуқуқий базасини ўз ичига олган нормалар йиғиндиси тушунилади.

2. Божхона сиёсати умумэътироф этилган халқаро ҳуқуқ нормаларига ва иштирокчи-аъзо давлатларнинг конституциявий принципларига садоқат билан қатъий риоя қилган ҳолда божхона соҳасида ўзаро интеграцияси ҳар бир давлатнинг миллий мустақиллигига ва иқтисодий хавфсизлигига таҳдид соладиган сиёсий хавф-хатардан тамомила холи бўлган божхона соҳасида ташқи иқтисодий фаолият иштирокчиларининг ташкилий-ҳуқуқий функционал фаолият юритиши лозимлиги илмий ва концептуал жиҳатдан асослантирилди.

3. Божхона сиёсати деганда мақсадли индикаторларга эришишга ва стратегик ривожланиш дастурларини амалга ошириш самарадорлигига асосланган самарали божхона назоратини ташкил этиш, божхонада товарлар ва транспорт воситаларини расмийлаштириш шартларини белгилаш, божхона тўловларини ундириш ва бу соҳадаги имтиёзлар доирасини белгилаб бериш, божхона қонунчилигини бузганлик учун ҳуқуқий жавобгарликни ўрнатиш, мамлакат иқтисодиётини ривожлантиришни рағбатлантириш ва ҳимоя қилишга йўналтирилган ташкилий-ҳуқуқий механизмлар йиғиндиси тушунилади.

4. Давлат божхона бошқаруви деганда махсус ваколатли орган томонидан божхона чегараси орқали товарлар ва транспорт воситаларини олиб ўтиш, товарларни ташиш, сақлаш ва қайта ишлашда божхона тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилишини ҳамда божхона тўловлари ўз вақтида ва тўғри тўланишини таъминлаш; иқтисодий сиёсат чораларига, божхона режимларининг талаблари ва шартларига риоя этиш, божхона тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш ҳолларига чек қўйиш ва уларнинг олдини олиш билан боғлиқ комплекс ташкилий-ҳуқуқий ваколатларни амалга ошириш тушунилади.

5. Рақамли давлат божхона бошқаруви деганда божхона тизимининг трансформациялашуви шароитида божхона органлари ўз функция ва ваколатлари доирасида ташкилий-ҳуқуқий фаолиятини автоматлаштирилган электрон маълумот узатиш, хавфни бошқариш тизимларини қўллаш, божхона расмийлаштирувини рақамли технологиялар орқали бошқариш, аҳоли ёки тадбиркорларга оқилона электрон хизмат кўрсатиш, идоралараро электрон ҳужжатлар алмашинуви, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқиш,

божхона бошқарув фаолияти масалалари бўйича қарорлар қабул қилиш ва унинг ижросини таъминлаш билан боғлиқ вазифаларни амалга оширишга йўналтирилган комплекс чора-тадбирларни ўзига қамраб оладиган жараён тушунилади.

6. Ўзбекистон божхона органлари тизимининг ривожланишини қуйидаги босқичларга ажратиш мумкинлиги бўйича хулосага келинди: Божхона органлари тизимининг ягона ташкилий асосларини ишлаб чиқиш даври (1991–1993); Божхона органлари тизими асосларини ташкилий-ҳуқуқий мустаҳкамлаш ва ривожлантириш даври (1993–1997); Божхона органлари тизими фаолиятини такомиллаштириш ва жаҳон андозаларига мослаштириш даври (1997–2002); Божхона органлари ва улар фаолият соҳаларини сифат даражасига кўтариш ва жаҳон ҳамжамияти билан интеграциялашув жараёнини янада мустаҳкамлаш (2003–2016); Божхона органлари ва улар фаолият соҳаларини сифат даражасини янги босқичга олиб чиқиш, халқаро интеграциялаш ва рақамлаштириш даври (2016–ҳозиргача).

Энг муҳими, ҳар бир босқичда божхона органлари фаолиятининг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш бўйича ўтказилган ислохотлар бирма-бир илмий таҳлил қилиниб, уларнинг моҳияти ёритиб берилди. Шу билан бир қаторда, божхона органлари фаолиятининг ташкилий-ҳуқуқий асосларини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар илмий таҳлили асосида таснифланди. Янги босқични характерловчи ғоятда муҳим хусусият сифатида хорижий божхона хизмати амалиётидаги давлат-хусусий шериклик механизмларига асосланган божхона-логистикаси ва бизнес ўзаро ҳаракати айниқса, “Божхона тартиб-таомилларини соддалаштириш ва уйғунлаштириш бўйича халқаро Конвенция (1999 йил 26 июнь Баённомаси таҳриридаги Киота Конвенцияси) ва Жаҳон савдо ташкилотининг” Халқаро савдо хавфсизлиги ва енгиллаштириш Ҳадли (рамочный) стандартлари” (2005 йил 23 июнь) қабул қилингандан кейин фаол амалга оширилаётганлиги аниқланди. Мазкур Ҳадли (рамочный) стандартларнинг иккита муҳим таянчи бўлиб “биринчи таянчи”: божхона маъмурчилиги ўртасидаги келишувлар тизими бўлса, “иккинчи таянчи”: божхона хизмати ва тадбиркорлик ҳамжамиятининг шериклик муносабатлари” ташкил этади.

Энг муҳими, божхона-логистика муносабатларида давлат-хусусий шериклик божхона инфратузилмаси объектларини молиялаштириш бўйича божхона таваккалчилигининг бир қисмини ўтказиш нуқтаи назаридан олиб қараганда нафақат давлат учун ғоятда муҳим бўлгани каби ўз навбатида, ўз маблағларини самарали жалб қилиш мақсадида хусусий сектор учун ҳам жуда истиқболли ва жозибадор бўлиб ҳисобланади, деган хулосага келинди. Божхона органлари фаолиятида оммавий ва хусусий манфаатларни уйғунлаштириш, ўз моҳиятига кўра улар томонидан фискал ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш функциясини амалга оширишда нафақат оммавий-ҳуқуқий мақсадларни шунингдек, ўз ваколатлари доирасида божхона тартибга солиш ва божхона чегараси орқали товарлар муомаласини тезлаштириш учун хусусий шериклик имкониятларидан фойдаланишнинг истиқболли илмий-

методологик мўлжалларини махсус ўрганишга объектив эҳтиёж мавжудлиги асослангирилиб берилди.

7. Божхона органларига ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган мақомининг берилиши улар томонидан божхона соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар ва жиноятларни профилактика қилиш, уларнинг олдини олиш, уларга қарши курашиш, ўз вақтида фош этиш ва оқибатларини бартараф этиш, фискал назоратни амалга ошириш, хавфсизлик ва ҳуқуқий тартиботни сақлаш каби функционал вазифаларини амалга оширишнинг энг муҳим омили бўлиб ҳисобланади деган хулосага келинди. Божхона органлари ҳам фискал, ҳам ҳуқуқни муҳофаза қилиш функцияларини бажарувчи орган ҳисобланади. Шунини инобатга олиб божхона давлат хизматининг жозибадорлигини ошириш, функционал ҳуқуқни муҳофаза қилиш вазифаларини амалга оширишда коррупциянинг юзага келиш хавфи ва мансаб суиистеъмолчилигининг олдини олиш мақсадида улар фаолиятининг шаффофлиги ва очиклигини таъминлаш, жисмоний ва юридик шахсларга ахборот тақдим этишнинг замонавий шакллари жорий қилиш зарурияти асослангирилди.

8. Иқтисодийнинг соҳалари ва бўлимлари, хавф-хатар турларини ҳисобга олган ҳолда иқтисодий хавфсизликни ҳуқуқий таъминлашни қуйидагича таснифлаш мумкин: биринчидан, молиявий хавфсизлик, валюта хавфсизлиги; иккинчидан, мамлакат ишлаб чиқариш хавфсизлиги; учинчидан, божхона хавфсизлигини (давлат сарҳадларининг таркибий қисми бўлган иқтисодий чегараларнинг ишончилиги ва мустаҳкамлиги) халқаро ва минтақавий ҳуқуқий ҳужжатлар ва миллий қонунчилик талабларига мувофиқ амалга ошириладиган ташкилий-ҳуқуқий чоралар йиғиндиси тушунилади. Албатта, буни тугал таснифлаш деб бўлмайди, чунки хавф-хатар ва таҳдидларнинг иқтисодий ва ҳуқуқий оқибатларини назарда тутиб унинг таснифи доираси янада кенгайиши мумкинлиги асослангирилди.

9. Илмий ва ҳуқуқий доктрина нуқтаи назаридан, божхона органларининг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган сифатида давлатнинг иқтисодий ва ҳуқуқий хавфсизлигини таъминлашда иштироки улар фаолиятини бошқаришнинг энг муҳим шартларидан бўлиб ҳисобланиши асослангирилди. Хавфсизлик шахс, жамият, давлатнинг энг муҳим ҳаётий манфаатларини ички ва ташқи хавф ва таҳдидлардан ҳимоялаш ҳолати демакдир. Хавф илмий ва ҳуқуқий категориядир.

Хавф — божхона тўғрисидаги қонунчиликка риоя этилмаслиги эҳтимолининг даражаси; аниқланган хавф — божхона тўғрисидаги қонунчиликни бузиш содир этилганлигидан ва божхона органлари ушбу ҳолат тўғрисида маълумотга эга эканлигидан далолат берувчи факт; потенциал хавф — аниқланмаган, лекин унинг юзага келиши учун шароитлар мавжуд бўлган хавф. Божхона органлари ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган сифатида давлатнинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлашда иштироки билан боғлиқ қонунчиликда белгиланган махсус функция, вазифа ва ваколатларни амалга ошириш орқали энг муҳим давлат функциясини бажаришни таъминлайди. Божхона органлари хавфни бошқариш тизими қўлланилишини таъминлаш ва

унинг самарадорлиги мониторинги таҳлилларига мувофиқ ўз ваколатлари доирасида иқтисодий ва ҳуқуқий хавфсизликка хавф ва таҳдидларнинг олдини олиш ва уни бартараф этиш ҳамда божхона тўғрисидаги қонунчиликни бузиш содир этилган тақдирда қонуний чораларни кўришга ҳақли бўлган оммавий ҳуқуқ субъекти эканлиги ҳақида хулосага келинди.

10. Божхона органларининг давлат иқтисодий ва ҳуқуқий хавфсизлигини таъминлашга таъсир кўрсатувчи омиллар бўлиб қонунийлик ва ҳуқуқ-тартибот принципларининг бузилиши, ҳар қандай ташқи ва ички хавф ва таҳдидлар шу жумладан, коррупциявий ҳолатларга йўл қўйилиши, қонунчиликда белгиланган вазифа ва ваколатларнинг бажарилмаслиги ёки суиистеъмолликка йўл қўйилиши, ташқи иқтисодий фаолият субъектларининг ҳуқуқ ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларига зарар етказилиши, шунингдек, контрабанданинг олдини олиш, уларни аниқлаш ва уларга чек қўйиш; жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш бўйича чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга оширишда ўз ваколатлари доирасида иштирок этиш, ташқи савдо операцияларининг мониторингини амалга ошириш, экспорт-импорт шартномаларининг ижросини таҳлил қилиш, шунингдек ташқи савдо операцияларининг божхона органларига тааллуқли қисмини ўтказишда валюта тўғрисидаги қонунчиликка риоя этиш билан боғлиқ вазифаларнинг бажарилмаслиги, соҳа ходимларининг касбий одоб ва ахлоқ қоидалари талабларига амал қилмаслиги натижасида обрўсизланиши ёки бошқа субъектив иллатларнинг вужудга келиши кабилардан иборат бўлиши мумкинлиги асослаб берилди.

11. Божхона соҳасида иқтисодий ва ҳуқуқий хавфсизликни таъминлаш деганда давлат бошқарувининг рақамли трансформациялашуви шароитида божхона органлари фаолиятини оқилона ва самарали ташкил этиш асосида божхона органлари зиммасига юклатилган функционал вазифа ва ваколатларни миллий манфаатларни кўзлаб иқтисодий хавфсизлик нуқтаи назаридан тўлиқ ва сифатли бажаришни таъминлаш ҳамда рақамли иқтисодиётни устувор ривожлантиришни назарда тутувчи стратегик аҳамиятга молик дастурий ҳужжатлар ва қонунчилик талабларига риоя этган ҳолда иқтисодий хавф-хатар ва таҳдидларнинг олдини олишга қаратилган ташкилий-ҳуқуқий воситаларини қўллаш асосида мақсадли ижтимоий-иқтисодий натижаларга эришишга оид чора-тадбирлар мажмуи тушунилади.

12. Таҳлиллар асосида божхона органининг божхона чегараси орқали товарлар ва транспорт воситаларини олиб ўтиш, товарларни ташиш, сақлаш ва қайта ишлашда божхона тўғрисидаги қонунчиликка риоя этилишини таъминлаш; божхона тўловлари ўз вақтида ва тўғри тўланишини таъминлаш; иқтисодий сиёсат чораларига, божхона режимларининг талаблари ва шартларига риоя этилишини таъминлаш; божхона тўғрисидаги қонунчиликни бузиш ҳолларига чек қўйиш ва уларнинг олдини олиш каби мақсадларидан келиб чиққан ҳолда биринчидан, божхона органлари фаолияти ташқи

иқтисодий фаолият билан бевосита боғлиқлиги, шунингдек иқтисодий хавфсизликни таъминлашга қаратилганлиги сабабли мазкур фаолият турида ички (маҳаллий органлар билан) ва ташқи (хорижий давлатларнинг божхона ва бошқа ваколатли органлари) идоралараро ҳамкорликни йўлга қўйиш ҳар томонлама муҳим аҳамиятга эга эканлиги; иккинчидан, Ўзбекистон Республикаси божхона органлари идоралараро ҳамкорликни амалга ошириш бўйича барча ташкилий-ҳуқуқий асосларга ва куч-воситаларга эга ҳамда мазкур фаолиятни амалга ошириш тартиби хорижий давлатларнинг илғор тажрибасига мувофиқ келади; учинчидан, хорижий давлатларда ҳам, мамлакатимизда ҳам божхона хизмати фаолиятини рақамлаштириш сари илдам қадамлар ташланар экан, идоралараро ҳамкорликни масофавий ва “ягона дарча” принципи асосида электрон шаклда амалга ошириш бўйича кенг кўламли ишлар ўзининг самарасини бериши асослантилди; тўртинчидан, идоралараро ҳамкорликнинг рақамлаштирилиши, давлат органларига ўзаро тезкор ахборот алмашиш имконини беради, шу билан бирга, кўрсатилётган хизматларнинг очиқ ва шаффоф шаклда амалга оширилиши зарурлиги ҳақида хулосага келинди.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни такомиллаштиришга қаратилган таклифлар:

13. Ўзбекистон Республикаси “Давлат божхона хизмати тўғрисида”ги Қонунида божхона органлари фаолиятининг асосий принциплари кўрсатилган бўлса-да, уларнинг таъриф-тавсифи келтириб ўтилмаган. Бу эса мазкур принципларни божхона органлари фаолиятига мос равишда талқин қилишда қийинчиликларни юзага келтириши мумкин.. Шу сабабли қонунда мазкур принципларнинг ҳар бирининг таърифини киритиш мақсадга мувофиқ.

14. “Давлат божхона хизмати тўғрисида”ги Қонунда божхона органлари фаолиятининг асосий принципларининг ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш, уларни янги принциплар билан тўлдириш юзасидан таклифлар ишлаб чиқилди. Божхона органлари фаолиятининг асосий принциплари сирасига мустақиллик ва божхона сирини сақлаш принципларини ҳам қўйиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Мустақиллик принципи қуйидаги таҳрирда ифодаланиши мумкин:

Давлат божхона органлари ўз ваколатларини ҳар қандай давлат органларидан ва бошқа ташкилотлардан, шунингдек уларнинг мансабдор шахсларидан мустақил тарзда, фақат қонунга бўйсунган ҳолда амалга оширади.

Давлат божхона органлари фаолиятига Ўзбекистон Республикаси давлат органларининг ва бошқа ташкилотларининг, шунингдек ушбу органлар ва ташкилотлар мансабдор шахсларининг аралашуви тақиқланади.

15. 2012 йил 25 декабрда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги ЎРҚ–344-сон Қонуни 10-моддасига кўра, Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона кўмитаси Ўзбекистон Республикасининг ҳудудида тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органлардан бири ҳисобланади, бу вазифани божхона органларининг тезкор-

қидирув органлари амалга оширади. Шу сабабли божхона органларининг тезкор-қидирув фаолиятида сир сақлаш (конспирация) принципига амал қилиниши Қонунда мустақамлаш мақсадга мувофиқ бўлади. Бу қуйидаги таҳрирда ифодаланиши мумкин:

Божхона органларининг тезкор-қидирув бўлинмалари ўз фаолиятини божхона сирини сақлаш принципи асосида, яъни ўз фаолиятининг тезкор-хизмат ахборотини олиш, расмийлаштириш, сақлаш ва ундан фойдаланишнинг алоҳида тартибини, шунингдек тезкор-хизмат ҳужжатлари билан ишлаш қоидаларини белгилаган ҳолда амалга оширади.

16. Божхона кодексида божхона ахборот тизимлари тушунчасини ифодалаш мақсадида қуйидаги таърифни киритиш таклиф этилади:

Божхона рақамли ахборот тизимлари – божхона органлари томонидан божхона фаолиятининг тегишли йўналишлари бўйича ахборот киритиш, сақлаш, қайта ишлаш, текшириш, таҳлил қилиш, мантиқий назорат каби функцияларни автоматлаштирилган тарзда амалга оширувчи тизим. Божхона ахборот тизимларини тартибга солишга қаратилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар божхона ахборот тизимлари туркумланишини инобатга олиш мақсадга мувофиқдир.

17. Эски таҳрирдаги “Давлат божхона хизмати тўғрисида”ги Қонунда божхона органлари қонун ҳужжатларига мувофиқ ўз фаолиятини давлат ҳокимиятининг маҳаллий идораларидан мустақил равишда амалга ошириши белгилаб қўйилган эди. 2018 йил 18 октябрдаги ЎРҚ–502-сонли “Давлат божхона хизмати тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунида бу норма ўз аксини топмади. Ўзбекистон Республикасининг иқтисодий манфаатларини ҳимоя қилиш ва ўз ваколати доирасида унинг иқтисодий хавфсизлигини таъминловчи орган сифатида божхона органларига, албатта, мустақил бўлиши ҳар томонлама муҳим жиҳат ҳисобланади. Шу сабабли 2018 йил 18 октябрдаги ЎРҚ–502-сонли “Давлат божхона хизмати тўғрисида”ги Қонунга божхона органларининг таркибий тузилмалари ўз фаолиятини маҳаллий давлат ҳокимияти органларидан мустақил тарзда амалга ошириши ва бевосита Давлат божхона қўмитасига бўйсунитиши тўғрисидаги норма киритилса, мақсадга мувофиқ бўлар эди.

18. Божхона органларининг бошқа давлат органлари, биринчи навбатда, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари, солиқ органлари, адлия, суд, прокуратура органлари, шунингдек хўжалик бошқарув органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва бошқа субъектлар билан ўзаро ҳамкорлиги тўғрисидаги низом ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқ.

19. Хавфларни бошқаришга асосланган рақамли ахборот тизимларини жорий этиш мақсадида ва бу борадаги хориж тажрибаларини (АҚШ, Жанубий Корея ва бошқа бир қатор давлатлар) инобатга олиб мамлакатимизда божхона органлари фаолиятига божхона назорати ва божхона расмийлаштирувининг автоматлаштирилган ахборот тизимларини татбиқ этиш, божхона соҳасида рақамлаштириш ва сунъий интеллектни яратиш бўйича норматив-ҳуқуқий ҳужжат ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқ.

20. Экспорт ва импорт қилинаётган товарларга рухсат берувчи

ҳужжатларнинг берилишини таъминлаш, юк ташувчиларга қулайлик яратиш мақсадида чегара, божхона, санитария-карантин, фитосанитария ва ветеринария хизмати ходимлари томонидан манзилли давлат хизматларини кўрсатиш мақбуллаштириш учун ташкилий-ҳуқуқий чораларни кўришни, айниқса расмийлаштирувдан ўтказиш жараёнини соддалаштириш лозимлиги ҳақида тўхтамга келинди. Шу сабабли “Давлат божхона хизмати тўғрисида”ги Қонуннинг 3-моддасига Ўзбекистон Республикаси Давлат чегараси орқали ўтказиш пунктларида санитария-карантин, фитосанитария ва ветеринария назорати органларининг ташқи иқтисодий фаолиятни нотариф тартибга солиш чораларини қўллаш бўйича фаолиятини мувофиқлаштиришни Божхона органларининг асосий вазифаларидан бири сифатида белгилаб қўйиш зарур.

III. Ҳуқуқни қўллаш амалиётининг самарадорлигини оширишга қаратилган таклифлар:

21. Ўзбекистон Республикаси божхона органлари таркибида ташқи иқтисодий фаолият қатнашчиларининг электрон сўровномаларига жавоб берилишини таъминлайдиган ҳамда улар томонидан сўралаётган зарур электрон ҳужжатларни тақдим этиш имконига эга бўлган рақамли ахборот марказларини ташкил этиш мақсадга мувофиқлиги асослантирилди.

22. Чегарада ўз фаолиятини амалга ошираётган (чегара, божхона, санитар, фитосанитар, ветеринар) органлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи органни белгилаш зарурияти исботлаб берилди.

23. Бутун дунёда энергия ресурсларига эгалик қилиш ва ундан фойдаланиш масаласида бир қатор ташкилий-ҳуқуқий масалалар юзага келмоқда. Энергетика инқирози билан боғлиқ хавф-хатарнинг вужудга келиши дунё иқтисодиётининг барқарорлигини таъминлашга салбий таъсирлари таҳлил этилди. Шу сабабли энергия ресурсларининг экспорт-импорт қилишни назорат қилишни кучайтириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси энергетика божхона постларини ташкил этиш, ушбу божхона постларига ўз ваколатлари доирасида экспорт билан боғлиқ ишлаб чиқариш ва бошқа фаолиятни назорат қилиш ҳуқуқини бериш зарурлиги ҳақида тавсия ишлаб чиқилди.

24. Мамлакатимизда олий таълим тизимини трансформациялаш жадал тарзда амалга оширилмоқда. Бунинг натижасида олий таълим муассасаларига академик ва молиявий мустақиллик берилмоқда. Фақат назарий таълим билан чекланмасдан, уни амалиёт билан узвий боғлиқ ҳолда олиб бориш чоралари кўрилмоқда. Шу сабабли Давлат божхона қўмитаси Божхона институти фаолиятини замонавий рақамли трансформациялаш заруриятидан келиб чиқиб рақамли божхона таълимини жорий этиш, рақамли ваколатлар моделини қўллаш, талабаларнинг божхона постларидаги реал амалий жараёнларни рақамли технологиялар асосида масофавий кузатиш имкониятларидан оқилона фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Бу рақамли технологияларидан божхона иши соҳасида самарали фойдаланиш асосида малакали кадрлар тайёрлаш ва амалий ечимини кутаётган масалалар бўйича илмий тадқиқотларнинг устувор йўналишлари бўйича илмий изланишларни олиб бориш сифатида ижобий таъсир

қилади.

25. Хорижий давлатларнинг божхона органлари фаолиятида сунъий интеллектни жорий этиш билан боғлиқ энг яхши тажрибаси (Жанубий Корея) таҳлил этилди. Тизимли ўрганиш натижаларига кўра, сунъий интеллектнинг татбиқ этилиши, ташқи савдо кўрсаткичлари муттасил ўсиб бораётган Ўзбекистон шароитида божхона хизмати ходимлари сони чекланганлигини ва давлат бошқаруви соҳасида замонавий рақамлаштириш тенденцияларини инобатга олиб самарали ақлли божхона назоратини амалга оширишга имконият яратиши мумкин. Қолаверса, Маъмурий ислоҳотлар концепциясида назарда тутилган “маъмурий тартиб-таомилларни оптималлаштириш, бошқарув жараёнини автоматлаштириш, ақлли тартибга солиш” моделларини ва қабул қилинаётган қарорларнинг тартибга солиш таъсирини таҳлил қилишнинг стандартлаштирилган услубиётини жорий этишга хизмат қилади. Шу туфайли божхона постларини замонавий рақамли технологиялар билан жиҳозлашда сунъий интеллект бўйича иш олиб борувчи технологияларни хусусан, юридик шахсларнинг божхона тўловларини таҳлил қилиш, божхона тўловларидаги тафовутларни аниқлашда сунъий интеллект технологияларини жорий қилишга устуворлик бериш мақсадга мувофиқлиги ҳақида тавсия асослантирилди.

26. Божхона соҳасида давлат бошқарувининг рақамли технологияларини кўллаш самарадорлигини ошириш мақсадида “Рақамли божхона бошқаруви” номли ақлли масофавий мобил иловани ишлаб чиқиш ҳамда ташқи иқтисодий фаолият қатнашчиларига мукамал стандартлаштирилган ҳуқуқий ҳимояни кафолатлаш мақсадида унинг субъектлари учун тақиқланган ноқонуний божхона амалиётларининг электрон “қора рўйхати”ни шакллантириб боришни ва бу ҳақдаги электрон ахборотларни мунтазам янгиланган ҳолда тақдим этилишини йўлга қўйиш ва уларни Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона кўмитасининг ягона автоматлаштирилган ахборот тизими (божхона органларининг ахборот тизими) (<https://bojxona.uz/>) рақамли интеграция қилиш таклиф этилади. Мазкур рақамли дастурлар ёрдамида божхона субъектларининг божхона соҳасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишни ва қонунчиликда белгиланган жавобгарлик чораларини кўллашни мустақил равишда баҳолаб боришнинг рақамли ташкилий-ҳуқуқий механизмларини жорий этиш мақсадга мувофиқ.

**SCIENTIFIC COUNCIL No. DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02
FOR AWARDING SCIENTIFIC DEGREES
AT TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW**

TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

RAKHMATOV ELYOR JUMABOYEVICH

**ORGANIZATIONAL-LEGAL BASIS OF STATE ADMINISTRATION IN
THE CUSTOMS SPHERE**

12.00.02. – Constitutional Law. Administrative Law.
Finance and Customs Law

**Doctoral (PhD) dissertation abstract
on legal sciences**

Tashkent – 2023

The theme of the doctoral dissertation (PhD) was registered at the Supreme Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan under number B2018.3.PhD/Yu184.

The dissertation is prepared at Tashkent State University of Law.

The abstract of the dissertation is posted in three languages (Uzbek, English, Russian (summary)) on the website of the Scientific Council (<https://tsul.uz/uz/fan/avtoreferatlar>) and Information educational portal «ZiyoNET» (www.ziynet.uz).

Scientific Supervisor:

Ruzinazarov Shukhrat Nuraliyevich
Doctor of Science in Law, Professor

Official opponents:

Otakhonov Foziljon Khaydarovich,
Doctor of Science in Law, Professor

Akhmedov Davron Kuvandikovich,
Doctor of Science in Law, Professor

The leading organization:

**Customs Institute of the Customs
Committee**

The defense of the dissertation will take place on March 04, 2023 at 14.00 at the meeting of the Scientific Council №. DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02 at Tashkent State University of Law (Address: 100047, Tashkent city, Sayilgokh street 35. Phone: (99871) 233-66-36; Fax: (99871) 233-37-48; e-mail: info@tsul.uz).

The doctoral dissertation (DSc) is available at the Information Resource Center of Tashkent State University of Law (registered under №1117 (Address: 100047, Tashkent city, Sayilgokh street, 35. Phone: (99871) 233-66-36.

The abstract of the dissertation was distributed on February 18, 2023.

(Registry protocol № 4 of February 18, 2023)

R.R.Khakimov

Chairman of the Scientific Council for
awarding scientific degrees, Doctor of
Science in Law, Professor

B.A.Narimonov,

Secretary of the Scientific Council for
awarding scientific degrees, Doctor of
Philosophy in Legal Sciences, Associate
Professor

I.R.Bekov,

Chairman of the Scientific Seminar under
the Scientific Council for awarding
scientific degrees, Doctor of Science in
Law, Professor

INTRODUCTION (abstract of PhD thesis)

The actuality and relevance of the dissertation theme. The integration of every country in the world with the global community is one of the most crucial conditions for their independent development. If we look at the history, it is not exaggerated to claim that the Great Silk Road, which helped to link the mutual contacts between the Eastern and Western countries, also emerged as a result of the desire to engage into economical and spiritual-cultural relations. As a result, our independent state has equal standing in the international community and actively pursues comprehensive connections with other nations. In this regard, of course, the customs authorities have a special role. The President of the Republic of Uzbekistan Sh.M.Mirziyoev noted, “Customs posts are the face of our country, the first impression begins from there”¹.

According to the report of the World Bank, it is a pity that Uzbekistan ranks 175th among 190 countries in terms of formalization of export-import documents. It was noted that it takes an hour to complete customs documents in Belgium, but it takes a month in our country”. According to the 2020 results of the research of Doing Business had conducted by the World Bank, the Republic of Uzbekistan ranks 69th among the countries of the world in the “taxation” indicator, but it ranks 152nd in the indicator of “trading across borders”. This situation has a negative impact on making investments in the country or doing business in Uzbekistan. It should be noted that Uzbekistan has determined the priority directions of its foreign economic relations based on its national interests, development of foreign trade, the formation of a completely new customs sphere, and the creation and strengthening of its organizational-legal basis. Most importantly, conditions were created for the implementation of modern technologies in order to effectively organize the functional and institutional management of the customs.

According to the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. DP–5185 “On approval of the concept of administrative reforms in the Republic of Uzbekistan”², on September 8, 2017, in order to optimize administrative procedures, automate the management process and create an effective system of information exchange in order to have a timely and appropriate impact on the threats and problems arising in the regions and the whole country, the more widespread implementation of the “E-government” system and modern information and communication technologies in the activities of executive authorities at all levels will start promising directions for the digitization of the customs sphere. Digitization is an unusual principle in the teaching of public administration, it is a new event and transformation process, and its research within the subject matter is one of the promising scientific research objects.

This research work contributes to the implementation of the tasks stipulated in the Constitution of the Republic of Uzbekistan (1992), Customs Code of the Republic of Uzbekistan (2019), Code of Administrative Responsibility of the

¹ Making the customs system free from corruption is a top priority. The speech of the President of the Republic of Uzbekistan, Shavkat Mirziyoyev, on February 17, 2022, at a meeting on the issues of further reforming the customs system and turning it into a corruption-free sector. <https://president.uz/uz/lists/view/4985>

² National Database of Legislation of the Republic of Uzbekistan, 2017, No. 37, Article 979; National Database of Legislation, 19.01.2018, No. 06/18/5304/0591; 03/17/2021, No. 06/21/6188/0216.

Republic of Uzbekistan (1994) in the Law of the Republic of Uzbekistan “On the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan” (new edition) (2019), “On State Customs Service” (new edition) (2018), in the Decrees of the President of the Republic of Uzbekistan “On approval of the concept of administrative reforms in the Republic of Uzbekistan” No. DP-5185, on September 8, 2017, “On the approval of the “Digital Uzbekistan – 2030” strategy and measures for its effective implementation” No. DP-6079, on October 5, 2020, “On measures to radically improve the activities of the State Customs Service of the Republic of Uzbekistan” No. DP-5414, on April 12, 2018, “On additional measures to improve the customs administration and increase the effectiveness of the state customs bodies of the Republic of Uzbekistan” No. DP-5582, on November 24, 2018, “On approval of the notion of reforming the customs administration in 2020-2023 and improving the efficiency of the state customs service bodies of the Republic of Uzbekistan” No. DP-6005, on June 5, 2020, “On approval of the new Development Strategy of Uzbekistan for 2022-2026” No. DP-60, on January 28, 2022, in the Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan “On measures to further modernize the digital infrastructure in order to develop the digital economy” No. RP-4022, on November 21, 2018, “On measures to further improve administrative procedures in the implementation of foreign economic activities” RP-4297, of April 23, 2019 and other normative legal acts related to the research topic.

The dependence of the research on the priority areas of development of science and technologies in the country. This research was carried out in the priority direction of the development of science and technology of the republic I. “Formation of a system of innovative economy and spiritual, moral and cultural development of a democratic and legal society”.

The extent of the study of the research problem. Although lawyer scholars have currently researched some aspects of state administration in the customs sphere, comprehensive systematic studies have not been conducted on the basis of conceptual and theoretical approaches, taking into account the contemporary development trends of its organizational-legal basis. It should be noted that some tasks or functions of customs authorities were researched by S.A.Alimbayev, O.Z.Zayniddinov, R.A.Turapov. In addition, the role of customs authorities in the sphere of state administration bodies, their activities were researched by A.Tursunov, K.Berdimuratov, S.Gulyamov, T.Rakhmonov, O.Jidkova, A.Jurayev, S.Isamukhamedova, G.Safarov and other scientists.

Scientists have been researched by **from foreign countries** issues related to customs authorities A. Agrashenkov, M.N.Blinov, V.N.Ivanov, A.F.Nozdrachev, A.A.Gravina, P.S.Tishkovsky, Y.Petrov, Y.I.Kudryavtseva, V.Senchagova, Y.L.Chernetsky. In addition, issues related to customs authorities and related public policy Michael Keane, Lloyd L. Weinreb, Hamidreza Alipour Shirsawar, Masumekh Shirinpour, Jane A. Bullock, George D. Haddow, Damon P. Coppola, Ahmet Injekara, Murat Usta ugli have been analyzed¹.

However, in the research works of the above-mentioned scientists, the general aspects of the activities of customs bodies were researched, and the organizational-legal basis of state administration in the customs sphere in our country were not the

¹ These scientific works are presented in the part of the list of references of the dissertation.

object of comprehensive monographic research. Especially in recent years, the rapid implementation of administrative reforms, the digitization of state administration in the customs sphere and the effective implementation of modern organizational-legal mechanisms in its forms and methods requires in our country. The most important thing is to reform the customs administration, to further improve and increase the efficiency of the customs authorities, to form the “digital customs” which is the logical continuation and development of the “paperless and electronic customs”, also, specific tasks for the introduction of targeted organizational-legal mechanisms related to the acceleration of the implementation of universally recognized international norms and standards in the sphere of customs work into the national legislation have been defined, and the development of justified conclusions, proposals and recommendations in this regard is extremely important. In addition, the changes in the practice of customs legislation and law enforcement, as well as the acceleration of global and regional economic integration made it necessary to carry out special research in the sphere of specialization in order to solve scientific and practical problems in this regard.

Relation of the dissertation’s theme to the scientific-research work of higher education institution where it was implemented. The theme of dissertation is included in the plan of research plan of Tashkent State University of Law and “Organizational-legal basis of state administration in the customs sphere”.

The aim of the research is to develop a scientific-practical conclusion, proposal and recommendations to improve the organizational-legal basis of state administration in the customs sphere.

The tasks of the research:

- to analyze the notion, importance and principles of public administration in the sphere of customs;
- to study the genesis and development trends of state administration in the sphere of customs;
- to research the form and methods of digital state management in the sphere of customs;
- to clarify the system, functions and powers of state administration bodies in the sphere of customs;
- to describe the participation of customs authorities in providing the economic and legal security of the state;
- to analyze the cooperation of customs bodies with other state bodies, organizations and citizens;
- to research the modern objectives of increasing the efficiency of customs bodies in the conditions of interstate global economic integration;
- to develop the proposals and recommendations that serve to improve the practice of national legislation and law enforcement practice based on the study of the best foreign experiences related to the organizational-legal regulation of the activities of customs authorities;
- to identify problems that hinder the further development of the activities of state bodies in the sphere of customs, to find their solutions, to develop conclusions, suggestions and recommendations on improving the organizational-legal basis;

The object of the research is social relations related to the organizational-legal basis of state administration in the sphere of customs.

The subject of the research is consist of sectoral normative legal acts related to the organizational-legal basis of state administration in the customs sphere and law enforcement practice, the legislation of foreign countries and conceptual approaches to the topic, as well as scientific-theoretical approaches and legal categories.

The research methods. Methods such as a complex study of historical, systemic-structural, comparative-legal, logical, scientific sources, induction, deduction and analysis of statistical data were used in the research.

Scientific novelty of the research is determined by the fact that the issues of improving the state administration in the customs sphere were researched for the first time from the point of view of national legislation.

Scientific novelty of the research is as follows:

It is justified that customs authorities should cooperate with state bodies and other organizations, institutions of civil society and citizens in fulfilling the tasks assigned to them;

It is based on the obligation of state bodies and other organizations to assist customs bodies in carrying out their activities, as well as fighting against violations of customs legislation;

It is justified that cooperation of customs authorities with state bodies and other organizations can be carried out using electronic information exchange;

It is based on the fact that it is necessary to provide the information and documents necessary for the performance of duties assigned to customs authorities by state bodies and other organizations on a free basis;

It is justified that proposals for improving state administration in the customs sphere have been developed, “state customs administration”, “digital state customs administration”, the need to introduce into legislation and practice the provisions related to the unhindered use of information on customs legislation posted by customs authorities on their official websites on the Global Internet.

The practical results of the research are as follows:

For the purpose of institutional improvement of state administration in the customs sphere, relevant proposals have been developed to eliminate conflict in normative legal act regulating the activities of customs authorities of the Republic of Uzbekistan;

Proposals to strengthen the principle of secrecy (conspiracy) in the operational-investigative activity of the customs authorities of the Republic of Uzbekistan are based on the Law of the Republic of Uzbekistan “On Operational-Investigative Activity” No. LRU–344;

It is justified that proposals and recommendations on amendments and additions to the Law of the Republic of Uzbekistan “On State Customs Service” in order to provide the independence of its activity, to bring cooperation with other state and non-governmental bodies to a new level, the main principles of the activities of the customs authorities of the Republic of Uzbekistan, making the activities of the customs authorities free from corruption.

The reliability of research results. The reliability of the research results is based on the methods used in the work, the theoretical and scientific conclusions used in it, based on reliable data from international scientific databases базалар (<https://www.scholar.google.com>, <https://www.jstor.org>, <https://www.sciencedirect.com>,

<https://www.proquest.com>, <https://heinonline.org>) and other official sources. Some of the recommendations made during the research have been put into practice and approved by the relevant authorities. The results of the study have been published in leading national and foreign publications.

The scientific and practical significance of the results of the research. The scientific significance of the research work is to use the scientific-theoretical conclusions, suggestions and recommendations in the future scientific activity, rule-making activity, law enforcement practice, to interpret the relevant norms of customs legislation, to improving national legislation, as well as the science of customs law, customs work and administrative law serves for theoretical enrichment.

The practical significance of research results. It is identified that it can be used in rule-making practice, in particular, in the preparation of normative legal acts and in the process of making amendments and additions to them, to improve the law enforcement practices and to use in teaching subjects related to the customs sphere legislation in higher legal educational institutions.

Implementation of the research results. Based on the scientific results of the research on improving the activities of state administration in the sphere of customs:

The suggestion that customs authorities should cooperate with state bodies and other organizations, civil society institutions and citizens in fulfilling the tasks assigned to them was taken into account in the improvement of Article 5 of the Law of the Republic of Uzbekistan "On State Customs Service" (Letter of the Defense and Security Committee of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan dated November 20, 2019 No. 06/2-06). The introduction of this proposal served to improve the mechanism of cooperation with state bodies and other organizations, civil society institutions and citizens in the performance of tasks assigned to customs authorities.

The proposal that state bodies and other organizations must assist customs authorities in carrying out their activities, as well as combating violations of customs legislation, was taken into account in the improvement of Article 5 of the Law of the Republic of Uzbekistan "On State Customs Service" of the Republic of Uzbekistan (Reference Letter of the Defense and Security Committee of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan dated November 20, 2019 No. 06/2-06). The introduction of this proposal served to improve cooperation by customs authorities in combating violations of customs legislation;

The proposal that the cooperation of customs authorities with state authorities and other organizations can be implemented using electronic information exchange was taken into account in the improvement of Article 5 of the Law of the Republic of Uzbekistan "On State Customs Service" (Reference Letter of the Defense and Security Committee of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan dated November 20, 2019 No. 06/2-06). The introduction of this proposal served to implement the cooperation of customs authorities with state bodies and other organizations using electronic information exchange;

The proposal that state bodies and other organizations should provide the necessary information and documents free of charge to fulfill the duties assigned to customs bodies was taken into account in the improvement of Article 5 of the Law of the Republic of Uzbekistan "On State Customs Service" (Reference Letter of the Defense and Security Committee of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of

the Republic of Uzbekistan dated November 20, 2019 No. 06/2-06). The introduction of this proposal served to introduce the mechanisms of providing free of charge information and documents necessary for the performance of tasks assigned to customs authorities by state bodies and other organizations;

The suggestion that customs authorities should ensure the unhindered use of information on customs legislation posted on their official websites on the global Internet was taken into account when developing the first part of Article 380 of the Customs Code of the Republic of Uzbekistan (Reference Letter No. 21 dated November 18, 2019 of the Defense and Security Committee of the Senate of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan). This proposal served to ensure the unhindered access of individuals to information on customs legislation.

Approbation of the results of the research. The results of this research have been shared, including 1 international and 6 national scientific-practical conferences.

Publication of the research results. According to the results of this research, a total of 12 scientific works, including 4 international and 8 national scientific-practical conference collections were published.

The structure and volume of the dissertation. The content of the dissertation consists of an introduction, three chapters, a conclusion and a list of references. The volume of the dissertation is 156 pages.

THE MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

The **introduction** of the dissertation provides with information on the relevance and necessity of the research theme, the relevance of the research to the main priorities of the national science and technology development, the level of studying the problem, the relation of the dissertation theme to the scientific research work of higher education institution where the dissertation is written, the aim and tasks, object and subject matter, methods, scientific novelty and results of the research, reliability of the research results, scientific and practical significance of the research results, their implementation, the approbation, announcement of the results, structure and the volume of the dissertation.

The first chapter of the dissertation is entitled “**General description of the organizational-legal basis of state administration in the customs sphere**”, the chapter analyzed the notion and principles of implementation of state administration in the customs sphere, trends of the development of normative legal acts related to state administration of the customs sphere in Uzbekistan, forms and methods of digital state administration in the customs sphere.

The researcher from our country (S.A.Alimbayev, O.Z.Zayniddinov, R.A.Turapov, A.Tursunov, Q.Berdimuratov, S.Gulyamov, T.Rahmonov, O.Jidkova, A.Jurayev, S.Isamukhamedova, G.Safarov) and scientists from foreign (Michael Keane, Lloyd L.Weinreb, Hamidreza Alipour Shirsavar, Masumekh Shirinpour, Jane A.Bullock, George D.Haddow, Damon P.Coppola, Ahmet Injekara, Murat Usta ugli) the views of scientists and researchers on the topic are analyzed, and the specific features of state administration in the customs sphere are highlighted.

Customs management, the term of “customs policy” is a complex notion, the description of its essence is considered to be of great principle importance, its detail is the position of the customs policy in the foreign trade policy of state, and its

interrelationship with other political processes was determined. Therefore, the question of how to define the notion of “customs policy” in the development and improvement of normative legal acts related to customs work has always been the cause of debates and disputes. Based on this, several different definitions of customs policy have been given. We know that customs policy is a system of state measures aimed at regulating foreign trade and protecting the economic interests of country. Based on this, the notion of “customs policy” is revealed on the basis of historical, scientific and legal sources. Its aims and objectives are stated.

The dissertator gives his definition through the summarizing his thoughts on it, on the fact that it consists of organizing of effective customs control in the customs policy, determining of the conditions for customs clearance of goods and vehicles, collecting of customs fees and to determine the volume of benefits in this area, establishing of legal responsibility for violation of customs legislation, stimulating of the development and protection of the economy of the country.

In response, a scientific-theoretical, legal definition was given to the notion of “state administration in the customs sphere” as part of the customs policy, thoughts and opinions of economists and lawyers in this regard are also detailed in depth.

The researcher noted his opinion on this that state administration in the customs sphere is a unique type of management activity that takes place during the execution of state tasks with the goal of establishing, strengthening, and ensuring the performance of customs work, that it embodies a system aimed at mediating the legal matter of the organizational, economic and other interactions of the subject (state) and the object (a specific set of relationships covering the institution of “customs work”) and the interests of both society and customs work.

The dissertator did not just mention on the main principles of the activities of the customs authorities, but justified their role and importance in the activities of the customs authorities.

In particular, in the opinion of the researcher, in the observance of the principle of openness and transparency of state administration in the customs sphere, it is required to observe the principle of conspiracy, taking into account the fact that the customs authorities have the authority to carry out rapid search activities.

Also, the dissertator emphasizes that the need to add a few more principles in addition to these principles.

The historical-comparative method of the scientific methodology was used, the trends in the formation of state administration in the customs sphere in the Republic of Uzbekistan are covered in detail. It was analyzed that the main focus is on the work done in the sphere of customs authorities from the period when our country gained independence to this day, the formation of customs authorities as a full-fledged state body in stages.

While commenting on the periods of formation of customs authorities, the dissertator analyzed that the revolutionary reforms in the state administration in the customs sphere in recent years and their development trend as a separate stage. Dissertator noted that current reforms are on the directions of the activities of the customs authorities, which are moving towards the implementation of the standards of the World Customs Organization.

Another important point is that the dissertator examines the “digital state administration” which is widely researched and considered as a new institution, and

the prospects of its implementation in the system of customs authorities in a separate paragraph of this chapter. Before talking about digital public administration in the activities of customs authorities, the researcher thinks about what is meant by digital public administration. He cites the opinions of a number of foreign scientists in this regard.

It was presented that the examples of the experience of the United Kingdom and the United States on the implementation of digital public administration. The experience of these countries is compared with the work being done in Uzbekistan. In particular, it reflects on the state of implementation of the automated system of risk management and artificial intelligence in the customs authorities and its prospects. According to the dissertator, new technologies will change the following in the activities of customs authorities:

Firstly, the range of sources of information about goods, means of transport and participants of foreign economic activity will expand.

Secondly, the necessary information will be available at the time of need - during customs documentation.

Thirdly, documents will be in electronic form, not in paper form.

Fourthly, communication between the customs officer and the users of the customs service will be drastically reduced.

The second chapter of the dissertation is entitled **“Functions, systems and powers of state administration bodies in the customs sphere”**, provides a detailed analysis of current system, functions and powers of customs authorities.

The researcher analyzed that a number of directions of state administration in the customs sphere based on the scientific approaches of lawyer scholars (G.A.Menzyu, A.S.Mamasaidov, L.M.Ryabtsev, S.A.Khapilin).

According to the researcher, customs service is undoubtedly one of the important services provided by state administration bodies. It requires that the rapidly developing socio-economic relations, interstate material wealth, and the expansion of the scope of trade require the customs authorities to implement effective customs control, as well as to constantly improve customs work in accordance with international standards. In the paragraphs of this chapter, the general powers of the President of the Republic of Uzbekistan, the Oliy Majlis and the Cabinet of Ministers in the sphere of customs administration are discussed one by one. In the legal literature¹, as a rule, it is accepted to divide state authorities into general and special authorized state bodies according to the nature of their powers (competence). While bodies with general competence have the authority to solve a wide range of issues in their activities, state bodies with special competence carry out the tasks assigned to them within the basis of a certain defined function of the state.

According to the dissertator, the customs authorities, as a fiscal control body, provide the entry of customs revenues into the budget of country, carry out customs inspections and customs audits in necessary cases. Also, in order to provide the economic security of country, it controls the legality of import-export operations, fights against smuggling and circulation of prohibited goods. In order to fulfill these

¹ Теория государства и права. Учебник под ред. В.М. Корельского и В.Д. Первалова,- М.; “норма” 1998-с. Ст.78.

tasks, he conducts quick actions within the basis of the search activity, conducts inspections and inquiries up to the investigation in order to give a legal assessment of violations. In this, he uses all the forces and means, in particular, the service of cynology.

Therefore, granting the status of a law enforcement agencies to the customs authorities is considered correct in all respects. Because there are urgent tasks such as prevention, fight against them, timely exposure and elimination of consequences of offenses and crimes in the sphere of customs, if fiscal control is assigned to another body, security and law and order maintenance to another body, this in itself will cause a delay in the implementation of the listed operational tasks. In order to justify his opinion, the dissertator, not satisfied with the scientific and theoretical views of scientists, compared the activities of the US Customs and Border Protection from developed countries and the State Customs Service of the Republic of Belarus from the CIS countries with the activities of the customs authorities of Uzbekistan. Customs service defined in the Law of US “Arms Export Control Act”, “Export Administration Act” in 1979, “Bank Secrecy Act” giving examples of the tasks of the bodies, special attention is paid to its similarities to the experience of Uzbekistan.

Based on the fact that customs authorities are both fiscal and law enforcement agencies, in the research work, an attempt was made to describe the powers of state bodies operating in the customs sphere in our Republic based on these approaches. The role of customs authorities in ensuring the economic security of the country, the opinions of some foreign scientists were discussed in detail. The issue of why the customs authorities are not subordinated to the Ministry of Finance as an example of the experience of some countries, but to the government as an independent body, was specifically addressed. According to the dissertator, the direct subordination of the sphere of customs authorities to the government without being part of other administration bodies allows the customs service to fully implement the main tasks of customs work.

The importance of the participation of customs authorities in ensuring the economic security of the state is also described in a separate paragraph, first of all, what is meant by economic security and the tasks assigned to the customs authorities are emphasized. The dissertator believes that in order to provide the economic security of the country in the sphere of customs, it is necessary to set the following urgent goals for the customs authorities:

- to develop the foundations of economic security in the customs sphere at the level of customs policy;

- to form the normative-regulatory requirements aimed at providing economic security on the basis of customs policy;

- to transport the goods and means of transport across the customs border, collection of customs fees, customs clearance and control, and other means to provide complete and high-quality implementation;

- to monitor the comprehensive measures aimed at providing economic security and evaluating their effectiveness;

- to make the decisions aimed at providing economic security in the customs sphere.

While thinking about inter-departmental cooperation in the sphere of customs, the dissertator gives examples from the experience of Asian (Thailand, China) and

American (Canada) countries in this regard. Integrated National Security Enforcement Teams — INSETs (Integrated National Security Enforcement Team) organized to provide the rapid inter-agency cooperation of the customs service in Canada and information about its members is given. The issues of introducing this system in Uzbekistan were discussed.

It was mentioned in this regard during the comparison of the experience of foreign countries with the experience of Uzbekistan that reforms are also being implemented in the Uzbek customs sphere, as a result of which the time for cargo clearance at the customs has been reduced up to 10 times, reforms are also being implemented in the Uzbek customs sphere, as a result of which the time for cargo clearance at the customs has been reduced up to 10 times. At the same time, it was noted that the task of adopting a program to increase the digitization of customs services to 70% in 2022 and 100% in 2023 was noted.

In general, in this chapter, it was discussed that the functions and tasks, system and powers of national and foreign customs authorities, as well as their cooperation with other state and non-governmental bodies, citizens, the opinions of national and foreign scientists in this regard in detail.

The third chapter of the dissertation is entitled **“Prospects of improving state administration in the customs sphere in the process of integration with the world community”**, in this chapter, organizational-legal provision of the work of customs authorities in the conditions of interstate global economic integration, activities of customs authorities of foreign countries and issues of improvement of national legislation has been discussed.

As the researcher noted in this chapter, today, on a global scale, various political, economic and economic alliances of states have been formed and are being formed. Of course, they differ from each other according to the purpose and direction of their activity. In particular, the European Union represents both a political and an economic union of states, while the World Trade Organization (WTO), MERCOSUR - the Interstate Economic Association of South American States, NAFTA - the North American Free Trade Area, ACEAN - the Association of Southeast Asian Nations and the Eurasian Economic Union (EEU) are international organizations created for the purpose of economic integration.

The dissertator specifically discusses the experience of the European Union as the world's most developed regional integration block. It touches upon the issues of organization of customs work at the level of the European Union and its member states. It pays attention to the fact that the electronic system of interstate information exchange has been established and the organizational-legal issues of this cooperation have been determined at the level of the EU Customs Code.

In this regard, he cites examples from the opinions of scientists such as George Mirogiannis, David Viddovson, T.Pardaev, S.Salomov, A.S.Yusupov, Sh.Dehkanov. He also gives his conclusions on their views.

As the scale and volume of interstate economic integration expands, Uzbekistan as an equal subject of international law is not left out, in particular, emphasizing the fact that in recent years there have been many innovations regarding the participation in the World Trade Organization and the Eurasian Economic Union, he thinks separately about both economic unions and their specific aspects. It emphasizes that the World Trade Organization (WTO) is the only international

organization that governs the rules of international trade, it has 164 member states, and this means that there are so many new markets for each member state. The 98.0% of the world trade turnover, as well as 97.0% of the foreign trade turnover of the Republic of Uzbekistan, are accounted for by WTO member countries.

Historically, while thinking about the Eurasian Economic Union, which is based on the “Customs Union” agreement signed between Russia and Belarus in 1995, it is noted that the customs relations in this organization are regulated by the Eurasian Economic Union (EEU) Customs Code and its structure is similar to the EU Customs Code.

The dissertator notes that the largest country of Eurasian Economic Union (EEU), Russia, is 574 times larger than the smallest, Armenia, and similarly, the gross domestic good Russia (GDP) is 170 times larger than Armenia. Overall, the GDP of Russia is about 6 times larger than the combined GDP of the other four members. The total population of the four member states - Armenia, Belarus, Kazakhstan and Kyrgyzstan - is about 42 million, and the population of Russia is about 147 million. From this point of view, 87% of the total GDP and 80% of the total population are accounted for by the Russian Federation and the fact that the member states of the Eurasian Economic Union (EEU) are not equal economically shows Russia's dominant position. According to the principles of the Eurasian Economic Commission, it is stated that this Commission takes decisions based on the principle of equal representation and consensus - each country is considered as an equal member, not in relation to its economic strength and population size. The creating of practical expression of this rule is important in every way.

The dissertator noted that a number of foreign countries (the USA, Canada, the Republic of Korea) speaking about the legal regulation of the activities of customs authorities in developed foreign countries, also, the state administration in the customs sphere of the CIS countries (Russia, Kazakhstan, Ukraine, Belarus) was analyzed comparatively with the experience of Uzbekistan.

The dissertator pays attention to the fact that the customs legislation of these countries is structured in accordance with the Eurasian Economic Union (EEU) customs legislation, reflecting on the experience of Russia, Kazakhstan and Belarus. The summarizing of his opinion on the customs legislation of the former Union states, the dissertator states that the Baltic republics as full members of the European Union are integrated with the customs sphere of Western Europe, and Belarus, Kazakhstan, Russia, Kyrgyzstan and Armenia have established a single trade, including customs zone, forming the Eurasian Economic Union, Ukraine, as an associated country of the European Union, emphasizes that it is working on the organization of its customs sphere based on the standards of the European Union.

The dissertator presents several points about the current state of this process in these countries, paying attention to the widespread use of artificial intelligence in the customs service of the USA and South Korea,

While discussing issues of improvement of national normative legal acts in the sphere of customs administration in accordance with the learned experience of these foreign countries, researcher, according to the Law No. LRU-502 “On the State Customs Service” on October 18, 2018, the structural structures of the customs authorities shall carry out their activities independently of the local state authorities and introducing the norm of direct subordination to the State Customs Committee,

coordinating the activities of the sanitary-quarantine, phytosanitary and veterinary control bodies on the application of measures of notarial regulation of foreign economic activity at the border crossing points of the Republic of Uzbekistan as one of the main tasks of the customs authorities, implementation of digitization and “artificial intelligence” in the sphere and makes his reasoned proposals regarding the feasibility of developing a legal basis for its use.

CONCLUSION

The result of following scientific-theoretical conclusions, proposals and recommendations were developed as a result of the research conducted on the topic “Organizational-legal basis of state administration in the customs sphere”:

I. Scientific and theoretical conclusions

1. The organizational-legal basis of state administration in the customs sphere is defined as a set of norms that includes the organizational-legal basis for managing the customs sphere based on legislation and other normative-legal acts in order to perform the effective functional tasks of the sphere of customs authorities.

2. Customs policy in strict compliance with universally recognized international legal norms and constitutional principles of participating member states the need for organizational-legal functional activities of the participants of foreign economic activity in the customs sphere, which is completely free from political risks that threaten the national independence and economic security of each country, whose mutual integration in the customs sphere, a scientific and conceptual point of view was justified.

3. Customs policy means that the organization of effective customs control based on the achievement of target indicators and the effectiveness of the implementation of strategic development programs, determining the conditions for clearance of goods and vehicles at the customs office, collecting customs fees and determining the volume of benefits in this area, establishing legal responsibility for violation of customs legislation, stimulating the development of the economy of country and a set of organizational-legal mechanisms aimed at protection is understood.

4. State customs administration means compliance with customs laws and timely and correct payment of customs fees during transportation, storage and processing of goods and means of transport across the customs border by a specially authorized body; compliance with economic policy measures, requirements and conditions of customs regimes, means the implementation of complex organizational-legal powers related to putting an end to violations of customs legislation and their prevention.

5. Digital state customs administration means automated electronic information transmission of organizational-legal activities of customs authorities within the basis of their functions and powers in the context of the transformation of the customs sphere, applying of risk management systems, management of customs clearance through digital technologies, providing of smart electronic services to citizens or entrepreneurs, exchanging Interdepartmental electronic documents, developing of

normative legal acts, decision-making and implementation of tasks related to customs management activities, including complex measures.

6. It was concluded that the development of the sphere of customs authorities of Uzbekistan can be divided into the following stages: The period of development of the unified organizational basis of the sphere of Customs authorities (1991-1993); the period of organizational-legal strengthening and development of the basis of the sphere of Customs authorities (1993-1997); the period of improvement of the sphere of Customs authorities and adaptation to world standards (1997-2002); raising the quality of Customs authorities and their areas of activity and further strengthening the process of integration with the world community (2003-2016); the period of international integration and digitization, bringing the quality level of Customs authorities and their spheres of activity to a new level (2016 until now).

Most importantly, at each stage, the reforms carried out to improve the organizational-legal basis of the activities of the customs authorities were scientifically analyzed one by one, and their essence was clarified. In addition, the normative legal acts regulating the organizational-legal bases of the activities of the customs authorities were classified based on the scientific analysis. Customs-logistics and business interaction based on public-private partnership mechanisms in the practice of foreign customs service as an extremely important feature characterizing the new stage, especially after the adoption of the “International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures (Kyoto Convention as amended by the Protocol of June 26, 1999)” and the World Trade Organization's “Basis Standards for International Trade Security and Facilitation” (June 23, 2005) was found to be increasing. This Hadli (basis) forms two important pillars of standards: the first pillar: the system of agreements between the customs administration, and the second pillar: partnership relations between the customs service and the business community. Most importantly, it was concluded that public-private partnership in customs-logistics relations is not only extremely important for the state from the point of view of transferring part of the customs risk for financing customs infrastructure facilities, but also very promising and attractive for the private sector in order to effectively attract its own funds. It was also substantiated that harmonization of public and private interests in the activities of customs authorities, by its very nature, in the implementation of the fiscal and law enforcement practice by them, not only public-legal goals, there is an objective need for a special study of the prospective scientific methodological goals of using the opportunities of private partnerships to speed up the customs legislation and the transfer of goods across the customs border within the volume of their powers.

7. It was concluded that granting the status of a law enforcement agencies to customs authorities and prevention of violations and crimes in the customs sphere by them, their prevention, fight against them, timely exposure and elimination of consequences, implementation of fiscal control, it is the most important factor in the implementation of its functional tasks, such as maintaining security and legal order. Customs authorities are bodies that perform both fiscal and law enforcement practice. It was justified that taking this into account, in order to increase the attractiveness of the customs state service, to prevent the risk of corruption and abuse of office in the implementation of functional law enforcement practice, it is necessary to provide the transparency and openness of their activities, to introduce

modern forms of providing information to individuals and legal entities.

8. It is understood that taking into account the sectors and departments of the economy, the types of risks, the legal provision of economic security can be classified as follows: firstly, financial security, currency security; secondly, the production security of country; thirdly, customs security (reliability and stability of economic borders, which are a component of state borders) as a set of organizational-legal measures implemented in accordance with international and regional legal acts and national legislation. Of course, this cannot be called a complete classification, because it was justified that the volume of its classification can be further expanded, taking into account the economic and legal consequences of risks and threats.

9. It was justified from the point of view of scientific and legal doctrine that the participation of customs authorities as a law enforcement agency in ensuring the economic and legal security of the state is considered one of the most important conditions for managing their activities. Security means protection of the most important vital interests of the individual, society, and state from internal and external risks and threats. Risk is a scientific and legal category. Risk is the degree of probability of non-compliance with customs legislation; identified threat - a fact indicating that a violation of the customs legislation has been committed and that the customs authorities have information about this situation; potential risk is a threat that has not been identified, but the conditions for its occurrence exist; customs authorities, as a law enforcement agencies, provide the performance of the most important state function by implementing the special functions, tasks and powers established by the legislation related to the participation in the economic security of the state. It was concluded that customs authorities shall provide the application of the risk management system and prevent and eliminate risks and threats to economic and legal security within the volume of their powers in accordance with the analyzes of monitoring its effectiveness and he is a subject of public law who has the right to take legal measures in case of violation of customs legislation.

10. It was justified that it may consist of factors affecting the provision of state economic and legal security of customs authorities, the violation of the principles of legality and law and order, allowing any external and internal risks and threats, including corruption, non-fulfilment or abuse of the duties and powers established by law, damaging the interests of subjects of foreign economic activity protected by law, as well as the prevention, detection and suppression of smuggling; developing of measures to combat money laundering, financing of terrorist and financing of proliferation and participating in the implementation within the volume of their powers, monitoring of foreign trade operations, analyzing of the execution of export-import contracts, as well as non-fulfillment of tasks related to compliance with currency legislation in the transfer of the part of foreign trade operations related to customs authorities, discrediting of employees in the sphere as a result of non-compliance with the requirements of professional etiquette and ethics, or the emergence of other subjective evils.

11. Ensuring economic and legal security in the customs sphere means that ensuring the complete and high-quality performance of the functional tasks and powers assigned to customs authorities in the national interests, from the point of view of economic security, based on the rational and efficient organization of the activities of customs authorities in the context of the digital transformation of state

administration and a set of measures to achieve targeted socio-economic results based on the use of organizational-legal basis aimed at preventing economic risks and threats in compliance with the strategic acts and legal requirements that provide for the priority development of the digital economy.

12. It was concluded that the customs authority provides compliance with the customs legislation in the transportation of goods and means of transport across the customs border, transportation, storage and processing of goods; to provide timely and accurate payment of customs duties, to provide compliance with economic policy measures, requirements and conditions of customs regimes; based on the goals of stopping and preventing violations of customs legislation, firstly, the activities of customs authorities are directly related to foreign economic activities, as well as the establishment of internal (with local bodies) and external (customs and other authorized bodies of foreign countries) interdepartmental cooperation in this type of activity is important in every way, since it is aimed at providing economic security; secondly, the customs authorities of the Republic of Uzbekistan have all the organizational-legal bases and tools for the implementation of interagency cooperation, and the procedure for implementing this activity is in accordance with the advanced experience of foreign countries; thirdly, as steps are being taken towards digitalization of the customs service both in foreign countries and in our country, it was justified that large-scale work on the implementation of interagency cooperation in remote and electronic form based on the “single window” principle will bear fruit, fourthly, the digitalization of inter-agency cooperation enables rapid exchange of information between state bodies, at the same time, the provided services shall be implemented in an open and transparent manner.

II. Suggestions and recommendations aimed at further improving the normative legal acts:

13. Although the current Law “On State Customs Service” specifies the main principles of the activities of customs authorities, their definition and description is not mentioned. This may cause difficulties in interpreting these principles in accordance with the activities of customs authorities. Therefore, it is appropriate to include the definition of these principles in the law.

14. In the Law “On the State Customs Service”, proposals were made to strengthen the legal basis of the main principles of the activities of the customs authorities and to supplement them with new principles. Among the main principles of the activities of the customs authorities, it would be appropriate to add the principles of independence and customs secrecy.

The principle of independence shall be expressed as follows:

State customs authorities exercise their powers independently of any state bodies and other organizations, as well as their officials, only in compliance with the law.

State bodies and other organizations of the Republic of Uzbekistan, as well as officials of these bodies and organizations, are prohibited from interfering in the activities of state customs authorities.

15. According to Article 10 of the Law of the Republic of Uzbekistan No. LRU-344 “On Operational-Investigative Activities” on December 25, 2012, The State Customs Committee of the Republic of Uzbekistan is considered to be one of

the bodies that carry out investigative activities on the territory of the Republic of Uzbekistan, this task is performed by the investigative bodies of the customs authorities. For this reason, it is appropriate to strengthen the principle of secrecy (conspiracy) in the operation of the customs authorities in the activity of the customs authorities. This can be expressed as follows:

The operative-search units of the customs authorities carry out their activities on the basis of the principle of keeping customs secrets, that is, by determining the special procedure for obtaining, formalizing, storing and using the operative-service information of their activities, as well as the rules for working with operative-service acts.

16. In order to express the notion of customs information systems in the Customs Code, it is proposed to include the following definition:

In order to express the notion of customs information systems in the Customs Code, it is proposed to include the following definition. It is appropriate to take into account the categorization of customs information systems in normative legal acts aimed at regulating customs information systems.

17. In the old version of the Law “On State Customs Service” it was stipulated that customs authorities shall carry out their activities independently from the local authorities of the state authorities in accordance with the legislation. This norm was not reflected in the Law of the Republic of Uzbekistan No. LRU–502 “On State Customs Service” on October 18, 2018. To protect the economic interests of the Republic of Uzbekistan and to provide the economic security of the Republic of Uzbekistan as a body that provides its economic security, it is absolutely important to be independent of the customs authorities. For this reason, it would be appropriate if the Law of No. LRU–502 “On State Customs Service” on October 18, 2018, includes a norm that the structural structures of the customs authorities perform their activities independently of the local state authorities and are directly subordinated to the State Customs Committee.

18. It is desirable to develop a regulation on the cooperation of customs authorities with other state bodies, first of all, law enforcement agencies, tax authorities, justice, courts, prosecution bodies, as well as economic management bodies, enterprises, institutions, organizations and other entities.

19. In order to introduce digital information systems based on risk management and taking into account the foreign experiences in this regard (USA, South Korea and a number of other countries), customs control over the activities of customs authorities in our country and it is desirable to develop a normative legal act on the implementation of automated information systems for customs clearance, digitization and creation of artificial intelligence in the customs sphere.

20. In order to provide the issuance of acts authorizing export and import goods, in order to create convenience for freight carriers, it was decided to take organizational-legal measures to optimize the provision of state services by border, customs, sanitary-quarantine, phytosanitary and veterinary services, especially the need to simplify the process of formalization. Therefore, in Article 3 of the Law “On State Customs Service”, it is necessary to specify the coordination of the activities of sanitary-quarantine, phytosanitary and veterinary control bodies on the application of measures of notarial regulation of foreign economic activity at the border crossing points of the Republic of Uzbekistan as one of the main tasks of the Customs authorities.

III. Organizational-legal recommendations on increasing the efficiency of law enforcement practice:

21. It was justified that as part of the customs authorities of the Republic of Uzbekistan, they provide answers to electronic questionnaires of foreign economic activity participants and the feasibility of establishing digital information centers with the possibility of providing the necessary electronic acts requested by them.

22. The need to establish a body coordinating the activities of the bodies (border, customs, sanitary, phytosanitary, veterinary) performing their activities at the border has been proved.

23. A number of organizational-legal issues arise in the issue of ownership and use of energy resources all over the world. It was analyzed that the negative impact of the energy crisis on the stability of the world economy. Therefore, in order to strengthen the control of export-import of energy resources, a recommendation was developed on the need to establish energy customs posts of the Republic of Uzbekistan, to give these customs postal right to control production and other activities related to export within their powers.

24. The transformation of the higher education system in our country is being carried out rapidly. As a result, higher education institutions are given academic and financial independence. The measures are being taken not to limit only theoretical education, but to conduct it in an integral connection with practice. Therefore, based on the need for modern digital transformation of the activities of the State Customs Committee of the Customs Institute, it is appropriate to introduce digital customs education, apply the model of digital competences, and make reasonable use of opportunities for students to remotely monitor real practical processes at customs posts based on digital technologies. This will have a positive effect on the quality of training of qualified personnel based on the effective use of digital technologies in the sphere of customs work and conducting scientific research on the priority directions of scientific research on issues awaiting practical solutions.

25. It was analyzed that the best experience of foreign countries in the implementation of artificial intelligence in the activities of customs authorities (South Korea). According to the results of a systematic study, the implementation of artificial intelligence can create an opportunity to implement effective intelligent customs control, taking into account the limited number of customs service employees and the modern trends of digitalization in the sphere of public administration, in the conditions of Uzbekistan, where foreign trade indicators are constantly growing. In addition, it will serve to introduce the optimization of administrative procedures, automation of the administration process, “smart regulation” models and the standardized methodology of analyzing the regulatory impact of the decisions made, provided for in the notion of administrative reforms. It was justified that in equipping customs posts with modern digital technologies, technologies working on artificial intelligence are used, in particular, a recommendation on the expediency of prioritizing the introduction of artificial intelligence technologies in the analysis of customs payments of legal entities and the identification of differences in customs payments.

26. Development of a smart remote mobile application called "Digital Customs Administration" in order to increase the efficiency of the use of digital technologies in

the customs sphere and in order to guarantee perfectly standardized legal protection to the participants of foreign economic activity to create an electronic “black list” of prohibited illegal customs practices for its subjects and to provide regularly updated electronic information on this matter and to submit them to the unified automated information system of the State Customs Committee of the Republic of Uzbekistan (information system of customs authorities) (<https://bojxona.uz/>) digital integration is proposed. With the help of these digital programs, it is desirable to introduce digital organizational-legal mechanisms for independent evaluation of customs authority of prevention of violations in the customs sphere and the application of coercive measures established by law.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02 ПО ПРИСУЖДЕНИЮ
УЧЁНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ ТАШКЕНТСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ
ЮРИДИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

**ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

РАХМАТОВ ЭЛЁР ЖУМАБОЕВИЧ

**ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО
УПРАВЛЕНИЯ В ТАМОЖЕННОЙ СФЕРЕ**

12.00.02. – Конституционное право. Административное право.
Финансовое право и таможенное право

АВТОРЕФЕРАТ
диссертации доктора философии (PhD) по юридическим наукам

Ташкент – 2023

Тема диссертации доктора философии (PhD) зарегистрирована Высшей аттестационной комиссией при Кабинете Министров Республики Узбекистан под номером B2018.3.PhD/Yu184.

Диссертация выполнена в Ташкентском государственном юридическом университете.

Автореферат диссертации размещён на трёх языках (узбекском, английском, русском (резюме)) на веб-странице Научного совета (<https://tsul.uz/uz/fan/avtoreferatlar>) и Информационно-образовательном портале «ZiyoNET» (www.ziynet.uz).

Научный руководитель:	Рузиназаров Шухрат Нуралиевич, доктор юридических наук, профессор
Официальные оппоненты:	Отахонов Фозилжон Хайдарович, доктор юридических наук, профессор Ахмедов Даврон Қувондиқович, доктор юридических наук, профессор
Ведущая организация:	Таможенный институт Таможенного комитета

Защита диссертации состоится «4» марта 2023 года в 14:00 часов на заседании Научного совета DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02 по присуждению учёных степеней при Ташкентском государственном юридическом университете (Адрес: 100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, 35. Тел.: (998) 71-233-66-36; факс: (998) 71-233-37-48, e-mail: info@tsul.uz).

С диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Ташкентского государственного юридического университета (зарегистрирована № 1117). (Адрес: 100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, 35. Тел.: (998) 71-233-66-36).

Автореферат диссертации разослан «18» февраля 2023 г.

(протокол реестра № 4 от «18» февраля 2023 г.).

Р.Р.Хакимов,
Председатель Научного совета по присуждению учёных степеней, доктор юридических наук, профессор

Б.А.Нариманов,
Секретарь Научного совета по присуждению учёных степеней, кандидат юридических наук (PhD), доцент

И.Р.Беков,
Председатель научного семинара при Научном совете по присуждению учёных степеней, доктор юридических наук, профессор

ВВЕДЕНИЕ (Аннотация диссертации доктора философии (PhD))

Целью исследования является разработка научно-практического заключения, предложений и рекомендаций по совершенствованию организационно-правовой базы государственного управления в таможенной сфере.

Объектом исследования являются общественные отношения, связанные с организационно-правовыми основами государственного управления в таможенной сфере.

Научная новизна исследования заключается в следующем:

обосновано, что таможенные органы должны сотрудничать с государственными органами и иными организациями, институтами гражданского общества и гражданами при выполнении возложенных на них задач;

обосновывается обязанность государственных органов и иных организаций оказывать содействие таможенным органам в осуществлении их деятельности, а также борьбе с нарушениями таможенного законодательства в рамках своих полномочий;

обосновано, что взаимодействие таможенных органов с государственными органами и иными организациями может осуществляться с использованием электронного обмена информацией;

обосновывается необходимость предоставления на безвозмездной основе сведений и документов, требующихся для выполнения обязанностей, возложенных на таможенные органы государственными органами и иными организациями;

обоснована необходимость обеспечения таможенными органами беспрепятственного использования информации о таможенном законодательстве, размещенной на их официальных сайтах в глобальной сети Интернет, физическими и юридическими лицами.

Внедрение результатов исследования. По результатам научных исследований по совершенствованию деятельности органов государственного управления в таможенной сфере:

предложение о необходимости сотрудничества государственных органов и иных организаций, институтов гражданского общества и граждан с таможенными органами, при выполнении возложенных на них задач, учтено при совершенствовании статьи 5 Закона Республики Узбекистан «О Государственной таможенной службе» (Акт внедрения за № 06/2-06 Комитета по вопросам обороны и безопасности Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан от 20 ноября 2019 года). Внедрение данного предложения послужило совершенствованию механизма взаимодействия (сотрудничества) с государственными органами и иными организациями, институтами гражданского общества и гражданами при выполнении задач, возложенных на таможенные органы;

предложение об оказании содействия государственными органами и иными организациями таможенным органам в осуществлении их

деятельности, а также борьбе с нарушениями таможенного законодательства, учтено при совершенствовании статьи 5 Закона Республики Узбекистан «О государственной Таможенной службе» (Акт внедрения за № 06/2-06 Комитета по вопросам обороны и безопасности Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан от 20 ноября 2019 года). Внедрение данного предложения послужило совершенствованию взаимодействия (сотрудничества) таможенных органов в борьбе с нарушениями законодательства о таможене;

предложение о взаимодействии таможенных органов с государственными органами и иными организациями может осуществляться посредством электронного обмена информацией, учтено при совершенствовании статьи 5 Закона Республики Узбекистан «О Государственной таможенной службе» (Акт внедрения за № 06/2-06 Комитета по вопросам обороны и безопасности Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан от 20 ноября 2019 года). Внедрение данного предложения послужило реализации взаимодействия таможенных органов с государственными органами и иными организациями с использованием электронного обмена информацией;

предложение о бесплатном предоставлении государственными органами и иными организациями необходимой информации и документов для выполнения возложенных на таможенные органы обязанностей, учтено при совершенствовании статьи 5 Закона Республики Узбекистан «О Государственной таможенной службе» (Акт внедрения за № 06/2-06 Комитета по вопросам обороны и безопасности Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан от 20 ноября 2019 года). Введение данного предложения послужило внедрению механизмов бесплатного предоставления информации и документов, необходимых для выполнения задач, возложенных на таможенные органы государственными органами и иными организациями;

предложение таможенным органам о необходимости обеспечения беспрепятственного использования информации касательно таможенного законодательства, размещенной на их официальных сайтах в глобальной сети Интернет, учтено при разработке части первой статьи 380 Таможенного кодекса Республики Узбекистан (Акт внедрения за номером № 21 Комитета по обороне и безопасности Сената Олий Мажлиса Республики Узбекистан от 18 ноября 2019 года). Данное предложение послужило обеспечению беспрепятственного доступа физических лиц к информации о таможенном законодательстве.

Структура и объем диссертации. Структура диссертации состоит из введения, трех глав, заключения и списка использованной литературы. Объем диссертации – 156 страницы.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (I часть; I part)

1. Э.Раҳматов. Маъмурий ислохотларни амалга оширишда божхона органлари бошқарувини ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштиришнинг айрим жиҳатлари. Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили илмий-таҳлилий журнали. №3. 2017 йил. – Б.19-21. (12.00.00; №9);

2. Э.Раҳматов. Рақамли давлат бошқаруви – божхона соҳасини ривожлантиришнинг янги босқичи. Ҳуқуқий тадқиқотлар журнали/Журнал правовых исследований/Journal of law research” номли илмий мақолалар электрон журнали. ISSN 2181-9130. Doi Journal 10.26739/2181-9130. 7 сон, 5 жилд. Тошкент 2020 йил. (12.00.00; №19);

3. Э.Раҳматов. Ўзбекистон Республикасида божхона соҳасида рақамли давлат бошқарувини амалга оширишнинг ташкилий-ҳуқуқий масалалари. Юридик фанлар ахборотномаси/Вестник юридических наук/Review of law sciences илмий-амалий ҳуқуқий журнали. №2. 2020 йил. – Б. 166-172. (12.00.00; №20);

4. E.Rakhmatov. (2021) Reforms of Public Administration in the field of customs in the process of Integration into the world community and prospects for their improvement. The American Journal of Political Science Law and Criminology, 3(12), p 89–92. (Impact Factor. 2022: 5.982);

5. E.Rahmatov. Main directions of state bodies activities involved in the customs administration of the Republic of Uzbekistan. Science, research, development номли халқаро конференция материаллари тўплами // Economy. Management. State and Law Berlin 30.01.2020 - 31.01. // p. 62-64.;

6. Э.Раҳматов. Ўзбекистон Республикасининг божхона соҳасидаги давлат бошқарувини ташкил этишда конституционализмни мустаҳкамлаш масалалари. Янги Ўзбекистонда конституционализмни мустаҳкамлаш масалалари: миллий ва хорижий тажриба. Халқаро илмий конференция материаллари тўплами. –Т.: ТДЮУ, 2021. – Б.134-138.

7. Э.Раҳматов. Божхона соҳасидаги давлат бошқаруви самарадорлигининг устувор йўналишлари. “Ўзбекистон Республикасида инвесторлар ҳуқуқи ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишнинг янгича ёндашувлари” мавзусида ўтказилган Республика илмий-амалий конференцияси мақолалари тўплами. – Т.: ТДЮУ, 2019 йил. – Б.72-76.

8. Э.Раҳматов. Божхона соҳасида давлат бошқарувида иштирок этувчи давлат органлари фаолиятининг асосий йўналишлари. “Ўзбекистон Республикасида меҳнат соҳасидаги уч томонлама ижтимоий шерикликнинг ҳолати ва ривожланиш истиқболлари” мавзусидаги Республика илмий конференция материаллари тўплами. – Тошкент, 2019 йил. – Б.102-109.

II бўлим (II часть; II part)

9. Э.Раҳматов. Х.Мирзаахметова. Божхона соҳасида ахборот-технологияларни қўллаш ташқи иқтисодий фаолият субъектларига имтиёз яратиб берувчи омил сифатида. Ташқи иқтисодий фаолиятни ҳуқуқий тартибга солишнинг долзарб масалалари мавзусида ўтказилган Республика илмий-амалий конференция материаллари тўплами. – Тошкент: ТДЮУ, 2017. – Б.198-203.

10. Э.Раҳматов. Божхона органларининг мамлакат иқтисодий хавфсизлигини таъминлашда тутган ўрни. “XXI аср – интеллектуал авлод асри” шиори остида “Уч авлод учрашуви” мавзусидаги Республика илмий-амалий конференцияси материаллари тўплами. – Т.: ТДЮУ, 2017. – Б. 150-154.

11. Э.Раҳматов. Б.Норматов. Ўзбекистон Республикасида давлат бошқарув тизимини либераллаштиришнинг мазмун-моҳияти. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси – демократик ҳуқуқий давлат шаклланиши ва тараққиётининг ишончли ҳуқуқий кафолати” мавзусидаги Республика илмий-амалий давра суҳбати материаллари тўплами. – Т.: ТДЮУ нашриёти, 2017. – Б. 224-227.

12. Э.Раҳматов. Божхона соҳасида давлат бошқарувини такомиллаштириш давр талаби. Жамият ва ҳуқуқ. ТДЮУ ёш олимлар илмий мақолалар тўплами. №4. 2018 йил. – Б.10-13.

Автореферат ТДЮУ «Юридик фанлар Ахборотномаси» журнали
таҳририятида таҳрирдан ўтказилиб, ўзбек, инглиз ва рус тилларидаги матнлар
ўзаро мувофиқлаштирилди.

Босишга рухсат этилди: 16.02.2023
Бичими: 60x84 1/8 «Times New Roman»
гарнитурда рақамли босма усулда босилди.
Шартли босма табоғи 3. Адади: 100. Буюртма: № 26

100060, Тошкент, Я. Ғуломов кўчаси, 74.
Тел.: +998 90 9722279, www.tiraj.uz

«TOP IMAGE MEDIA»
босмаҳонасида чоп этилди.